Stadswerk

HANDBOEK SOORTBESCHERMING

- **Handleiding zorgvuldig handelen**

COLOFON

Deze handleiding is ontwikkeld in opdracht van:
Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland

Opgesteld door:
dhr. ing. R. Sprong, IPC Groene Ruimte
dhr. ing. R.H.J. Borst, IPC Groene Ruimte
mevr. M.B. Teunissen Eco Consult - Groen, Milieu & Management BV

Deze handleiding behoort bij de 'Gedragscode soortbescherming gemeenten' van Stadswerk en maakt deel uit van het **HANDBOEK SOORTBESCHERMING.** Het handboek bestaat uit de gedragscode, handleiding voor implementatie en gebruik en een toelichting op het ecologische werkprotocol met voorbeelduitwerking, is verkrijgbaar bij Stadswerk, zie www.stadswerk.nl.

17 december 2020

Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland
Postbus 416
6710 BK Ede
telefoon (0318) 69 27 21
e-mail: info@stadswerk.nl
website www.stadswerk.nl

Alhoewel dit document met uiterste zorg is samengesteld kunnen aan dit document geen rechten worden ontleend. Stadswerk noch de auteurs zijn aansprakelijk voor schade die mogelijk voortvloeit uit het gebruik van dit document en of de gedragscode.

Op het handboek berust auteursrecht. Het is daarom niet toegestaan om dit werk te verveelvoudigen of openbaar te maken zonder dat daarvoor schriftelijke toestemming is verleend door de auteurs. Dit materiaal is bestemd voor persoonlijk gebruik. Tegen inbreuk op het auteursrecht zal worden opgetreden.

Stadswerk

HANDBOEK SOORTBESCHERMING

Handleiding zorgvuldig handelen

Behorend bij de gedragscode
soortbescherming gemeenten
voor
Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting
en
Bestendig beheer of onderhoud

16 december 2020

VOORWOORD

Biodiversiteit vergroten, natuur-inclusief handelen, natuur en groen zijn nodig voor onze gezondheid en het opvangen van gevolgen van klimaatveranderingen: we kunnen er niet meer omheen. Stadswerk heeft tot doel kennis over actuele thema's, zoals in de eerste zin genoemd, in de fysieke leefomgeving te bevorderen en te delen met haar achterban. Ik ben er dan ook trots op dat we met instrumenten als een gedragscode en het bijbehorende handboek daar een bijdrage aan kunnen leveren.

Zorgt de gedragscode vooral voor de juridische kant, voor gemeenten liggen er prachtige kansen om met lokaal beleid daar het verschil in te maken en daadwerkelijk bij te dragen aan het vergroten van biodiversiteit.

Deze handleiding geeft u duidelijke richtlijnen hoe dit lokale biodiversiteitsbeleid vorm te geven. Goed om te weten is, dat het tevens een prima opmaat is voor het onderdeel natuur in de Omgevingswet.

Natuurlijk maakt deze handleiding ook inzichtelijk hoe de gedragscode en de natuurwetgeving binnen de (gemeentelijke) organisatie haar plaats heeft. En dat is op meer plaatsen dan u wellicht verwacht!

Met het uitgeven van het handboek soortbescherming, waar deze handleiding onderdeel is, en de voorlichting erover, willen we als Stadswerk bovenal zorgen voor het bevorderen van kennis en deskundigheid over het zorgvuldig omgaan met onze prachtige flora en fauna.

Directeur Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland

De heer M. Loeffen

Dit handboek inclusief de gedragscode wordt, conform het goedkeuringsbesluit, na 3 jaar geëvalueerd en vervolgens voor verlenging waar nodig verbeterd op basis van ervaringen van gebruikers. Wij stellen uw ervaringen en verbeterpunten erg op prijs. In bijlage 2 is een formulier opgenomen waarmee u ons uw verbeterpunten kunt doorgeven. Wilt u dit jaarlijks doen?

INHOUDSOPGAVE

COLOFON....2

VOORWOORD....4

INHOUDSOPGAVE....5

INTRODUCTIE....7

1 NATUURWETGEVING EN -BELEID....10
1.1 Omgevingswet/Wet natuurbescherming....10
1.2 Wettelijke bescherming....11
1.2.1 Bescherming houtopstanden....12
1.2.2 Bescherming gebieden....12
1.2.3 Bescherming van soorten....13
1.2.4 Instrumenten....15
1.3 Beleidsmatige bescherming....17
1.3.1 Rijksbeleid....18
1.3.2 Provinciaal beleid....19

2 ONTWIKKELEN BIODIVERSITEIT....21
2.1 Soorten en soortgroepen....21
2.2 Biotopen en leefgebieden....24
2.3 Beschermingsstrategieën....25
2.4 Beleidskeuzes....27

3 INVENTARISATIE EN MONITORING....31
3.1 Waar....31
3.2 Wat....32
3.3 Hoe....33

4 INPASSING IN ORGANISATIE....36
4.1 Opbouw gedragscode....36
4.2 Hoe de gedragscode gebruiken?....37
4.3 Deskundigheid....39
4.4 Rol gedragscode in werkprocessen....41
4.5 Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting....43
4.5.1 Uitvoerbaarheidstoets....44
4.5.2 Planuitwerking....46
4.5.3 Werkvoorbereiding....47
4.5.4 Aantoonbaar zorgvuldig realiseren....48

4.6 Bestendig beheer of onderhoud 49
4.6.1 Werkvoorbereiding 49
4.6.2 Aantoonbaar zorgvuldig realiseren 52
4.7 Omgaan met calamiteiten 52
4.8 Zorgvuldige toetsing vergunningverlening 53
4.9 Toezicht en handhaving 54
4.9.1 Toezicht op de realisatie van contracten 54
4.9.2 Toezicht op de naleving van vergunningen 55

BIJLAGE 1, Indeling soortgroepen 56

BIJLAGE 2, Formulier evaluatie maatregelen 60

BIJLAGE 3, Deskundigheidsbevordering 62

BIJLAGE 4, Analyse zorgvuldig handelen 66

INTRODUCTIE

In 2005 nam Vereniging Stadswerk in samenwerking met Brancheverenigingen VHG het initiatief om voor activiteiten in gemeenten gedragscodes en andere instrumenten te ontwikkelen om het werken met de natuurwetgeving praktisch in te vullen. Inmiddels is de derde versie gereed. Deze geheel vernieuwde GEDRAGSCODE SOORTBESCHERMING GEMEENTEN is toepasbaar voor zowel:

- Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.
- Bestendig beheer of onderhoud.

De gedragscode is in eerste instantie HET instrument om invulling te geven aan het wettelijk verplichte zorgvuldig handelen. Daarmee worden nadelige effecten voor beschermde dieren en planten zo veel mogelijk voorkomen en wordt natuur-inclusief gewerkt. Daarnaast is deze gedragscode een wettelijk instrument waarmee vrijstelling is verleend voor veel voorkomende werkzaamheden in gemeenten, waarbij onder strikte voorwaarden beperkt schade aan locaties van een aantal beschermde planten en dieren kunnen optreden, zonder dat dit nadelige effecten op de instandhouding van de soort heeft.

De wijze waarop gemeenten of organisaties die voor gemeenten werken, de gedragscode in hun organisatie dienen toe te passen, is uitgewerkt in deze handleiding. Deze bestaat uit de volgende onderdelen:

- Wettelijk kader, implementatie en werkprocessen (in hoofdstuk 1 en 4).
- Soortinformatie, behoud en herstel van biodiversiteit (in hoofdstuk 2 en 3).
- Toelichting en voorbeelduitwerking ecologisch werkprotocol (in separaat document).

De handleiding is zo opgezet dat elk hoofdstuk of paragraaf wordt afgesloten met concrete acties en resultaten die er nodig zijn om zorgvuldig te kunnen handelen.

Introductie ecologisch werkprotocol

Vanwege de uniformiteit in gedragscodes introduceren we op verzoek van het ministerie in de gedragscode het begrip ‘ecologisch werkprotocol’.

Het ecologisch werkprotocol is een document waarin maatregelen voor het voorkomen en/of beperken van schade aan flora en fauna zijn uitgewerkt. Tijdens de planvorming en werkvoorbereiding worden hierin effecten van inventarisaties op werkzaamheden, gemaakte keuzes en het zorgvuldig handelen uitgewerkt. Voorafgaand aan de realisatie worden de technische specificaties voor een zorgvuldige uitvoering toegevoegd.

Het ecologisch werkprotocol is een onderdeel van het plan van aanpak in overeenkomsten (privaatrecht) en contract-systematieken (o.a. RAW-systematiek).

WAT TE DOEN IN EEN NOTENDOP

Werken met deze gedragscode – voor gemeenten

Om in een gemeente met de Stadswerk gedragscode te kunnen werken kan worden volstaan met de volgende handelingen:

1. Het opstellen en/of vaststellen van **lokaal (omgevings)beleid** met de lokale natuurambities (wat wil ik als gemeente met de aanwezige flora en fauna) en eventuele toevoegingen boven op de gedragscode[1], zie hoofdstuk 1.
2. Het lokaal **bestuurlijk*** **vaststellen** van de inzet van de gedragscode zodat deze deel uitmaakt van het gemeentelijk beleid, zie hoofdstukken 1 en 4. Het ministerie heeft deze gedragscode al goedgekeurd.
3. Het vastleggen van de **lokale soortinformatie** (wat zit er en wat is de beschermingsstatus van soorten en gebieden), zie hoofdstuk 3.
4. Het opstellen en vastleggen van de lokale **natuur(ontwikkeling)structuur** waarin het lokale beleid en de soortinformatie zijn vertaald tot een kaart waarop onder meer zichtbaar is waar kunnen en mogen activiteiten plaatsvinden, zie hoofdstuk 2 en 3.
5. Het per contract/project specifiek uitwerken van de gedragscode in een **ecologisch werkprotocol** als onderdeel van het Plan van Aanpak**,** zie hoofdstuk 4.
6. Ruimtelijke ontwikkelingen waarbij de vrijstellingsruimte van gedragscodes wordt gebruikt (en er dus wordt beperkt) en waarbij deze gedragscode wordt ingezet **melden bij de provincie**, zie website RVO.

* Het gaat erom dat de inzet van de gedragscode als vastgesteld beleid kan fungeren, afhankelijk van de context waar het onderwerp bij wordt opgenomen is dit besluitvorming door het management, College of de Raad.

Werken met deze gedragscode – voor andere organisaties

Om als organisatie die **voor of namens een gemeente** werkt, met de Gedragscode soortbescherming te kunnen werken kan worden volstaan met de volgende handelingen:

1. **Leg in de overeenkomst** (opdracht, contract, bestek e.d.) **vast** dat op basis van deze gedragscode wordt gewerkt. Mocht er geen gedragscode voorgeschreven zijn en dit wel wenselijk is, dan nadrukkelijk in de overeenkomst laten opnemen dat de gedragscode wordt ingezet, zie hoofdstuk 4.
2. Spreek bij 1 ook af wie zorgt voor het aanleveren of **inventariseren van soortinformatie** en het opstellen van het ecologisch werkprotocol.
3. Werk op basis van de gedragscode het **ecologisch werkprotocol** per opdracht uit.

Controleer het Goedkeuringsbesluit van de gedragscode op de website van RVO voor de verleende inzet.

[1] Deze toevoegingen kunnen nooit minder zijn dan in de gedragscode is voorgeschreven

***Figuur 1.1**, Grote bonte specht en zijn verblijfplaats*

1 NATUURWETGEVING EN -BELEID

Dit hoofdstuk schetst de juridische context van het werken met de gedragscode en wat de toegevoegde waarde van het werken met deze gedragscode is. Hierbij is uitgegaan van de aanstaande Omgevingswet als paraplu voor al het handelen in een gemeente.

Naast wetgeving is er aanvullend het provinciale en lokale beleid dat kaders geeft voor het omgaan met beschermde soorten en beschermde gebieden. In dit hoofdstuk is aangegeven wat en hoe gemeenten het lokale beleid voor natuurwetgeving dienen uit te werken.

1.1 Omgevingswet/Wet natuurbescherming

De druk op de ruimte in Nederland is groot: woningen, bedrijven, infrastructuur, leven op het land en in het water, mensen, flora en fauna vragen allemaal een plek. Met de (aanstaande[2]) Omgevingswet wordt beoogd dat elk belang op waarde wordt meegewogen en er een goed evenwicht tussen het benutten, beleven en beschermen van de fysieke leefomgeving ontstaat.

De Omgevingswet bundelt en moderniseert 26 wetten voor de fysieke leefomgeving. Hierbij gaat het onder meer om wet- en regelgeving over natuur, milieu, water, bodem, ruimtelijke ordening en bouwen. De Wet natuurbescherming is één van de wetten die opgaat in de Omgevingswet en de bijbehorende Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's).

Op basis van de Omgevingswet dienen gemeenten op lokaal niveau het ruimtelijk kader uit te werken in de vorm van een Gemeentelijke Omgevingsvisie en een Gemeentelijk Omgevingsplan met bijbehorende Omgevingsverordening. De omgevingsvisies en omgevingsplannen op rijks- en provinciaal niveau vormen hiervoor de basis en het kader. Deze visies en plannen geven onder meer inzicht in de wijze waarop we in Nederland biodiversiteit behouden en herstellen, zie ook natuurbeleid in § 1.3

Voor het zorgvuldig uitvoeren van werkzaamheden op plaatsen met wettelijke beschermde soorten is het instrument gedragscode in de wet opgenomen. Dat was voor Stadswerk de aanleiding om gemeenten en partijen die voor en in opdracht van gemeenten werken, te voorzien van een gedragscode. Organisaties die deze gedragscode willen gebruiken dienen de toepassing ervan bestuurlijk of op directieniveau vast te stellen en te implementeren in de werkprocessen. De processen en maatregelen in de gedragscode vormen de basis voor zorgvuldig handelen in alle voorkomende situaties.

[2] Bij het schrijven van deze handleiding is de verwachte ingangsdatum 1 januari 2022, zie Rijksoverheid

Acties wetgeving en beleid

- Opstellen van een gemeentelijke Omgevingsvisie (GOVI), Gemeentelijk omgevingsplan (GOP) en Omgevingsverordening (zie www.aandeslagmet-deomgevingswet.nl) inclusief het aanwijzen en het regelen van de bescherming van de gemeentelijke Natuur(ontwikkel)structuur (gebieden, zones en locaties waar flora en fauna een specifieke rol vervullen voor behoud en/of herstel van biodiversiteit).
- Vaststellen van de toepassing van de gedragscode als instrument voor zorgvuldig handelen in combinatie met natuur-inclusief handelen in de organisatie, zie hoofdstuk 2.
- Opnemen van de toepassing van de gedragscode in GOVI en GOP en met name in de Omgevingsverordening.
- Implementeren van toepassing van de gedragscode in de werkprocessen, zie hoofdstuk 4.

1.2 Wettelijke bescherming

Vanuit de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn geeft de Europese Unie, via nationale natuurwetgeving en Rijksbeleid, richting aan de bescherming, behoud, herstel en ontwikkeling van natuur in Nederland. De nationale natuurwetgeving is in Nederland vastgelegd in de Wet natuurbescherming (2017) die wordt opgevolgd door de Omgevingswet. Deze kaderwetgeving regelt:

- Bescherming van houtopstanden (van bossen tot bomenrijen)
- Bescherming van gebieden (Natura 2000)
- Bescherming van soorten (o.a. alle in het wil levende inheemse vogels)

De wettelijke bescherming heeft invloed op alle activiteiten (handelingen) die een negatief effect kunnen hebben op de gunstige staat van instandhouding van beschermde houtopstanden, beschermde gebieden en/of inheemse planten en dieren.

De provincies (en soms het Rijk) zijn het bevoegd gezag. Voor gemeenten geldt dat zij in het kader van natuurwetgeving wel taken en verantwoordelijkheden hebben, maar geen bevoegd gezag zijn.

1.2.1 Bescherming houtopstanden

De Wet natuurbescherming beschermt – in hoofdstuk 4 – houtopstanden op een **kwantitatieve** wijze: behoud van areaal. Deze bescherming geldt voor houtopstanden buiten de "bebouwde-kom-houtopstanden" en voor opstanden vanaf 10 are en lanen/rijen vanaf 20 bomen.

Gemeenten bepalen zelf de grens van de bebouwde kom houtopstanden op basis van logische grenzen voor behoud van houtopstanden en kunnen daarnaast beleidsmatig invulling geven aan **kwalitatieve** bescherming. Bijvoorbeeld de bescherming van historische boslocaties, cultuurhistorische en kenmerkende landschapselementen of bijzondere bosgemeenschappen.

De grens bebouwde kom houtopstanden vaststellen, zorgt ervoor dat kapmeldingen conform verordening op de juiste wijze worden getoetst zowel op gemeentelijk als provinciaal niveau. De Provincie kan in haar beleid regels opnemen over de kwalitatieve bescherming van houtopstanden.

De grens bebouwde kom houtopstanden bepaalt of naast het gemeentelijke beleid (uitgewerkt in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV)) ook de regels van de Wet natuurbescherming over bescherming van houtopstanden wel of niet van toepassing zijn en of een kapmelding bij de provincie moet worden gedaan. De aard van een gebied, zone of locatie om houtopstanden zo goed mogelijk te beschermen bepaalt daarbij of een gebied als bebouwde kom houtopstanden kan worden aangemerkt.

Acties bescherming houtopstanden

- Grens bebouwde kom houtopstanden bepalen door gemeente en melden bij de provincie (zie website provincies).
- Grens bebouwde kom houtopstanden opnemen in GOVI en GOP.
- Aanvullend uitwerken kwalitatieve bescherming van bomen en houtopstanden in lokaal beleid, GOP en bijbehorende verordening (nu nog APV).

1.2.2 Bescherming gebieden

De wettelijk beschermde natuurgebieden zijn de Natura 2000-gebieden. In deze gebieden worden gebiedsspecifieke leefgebieden (habitats) en gebiedsspecifieke doelsoorten beschermd, zie hoofdstuk 2 in de Wet natuurbescherming.

Deze Nederlandse bijdrage aan het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden (Natura 2000)

bestaat uit 161 gebieden. Deze gebieden liggen zowel op het land als op het water. De meeste gebieden zijn inmiddels definitief aangewezen. De provincies en voor sommige gebieden het Rijk, stellen voor elk Natura 2000-gebied een beheerplan op, dit in samenspraak met eigenaren, gebruikers en andere belanghebbenden (o.a. gemeenten).

Voor Natura 2000-gebieden geldt dat – in beginsel – alles verboden is wat negatieve effecten oplevert voor de gestelde doelstellingen. Voor activiteiten die strijdig zijn met de doelstellingen dient een vergunning te worden aangevraagd. Het bevoegd gezag is voor de meeste gebieden de provincie en soms het Rijk.

Aandachtspunten bij het aanvragen van een **vergunning** Wet natuurbescherming onderdeel gebiedsbescherming zijn:

- Het aantonen en onderbouwen van de effecten op de doelstellingen, zie effectenindicator.
- Het bepalen van de uitstoot van stikstof en het voorkomen of beperken daarvan.
- Het verbeteren van de waterkwaliteit conform eisen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW).

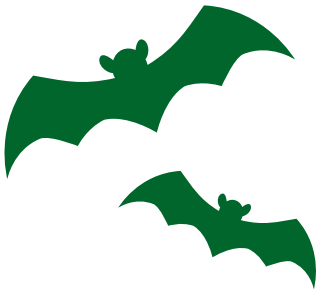
Acties gebiedsbescherming

- Bepalen van de aanwezigheid Natura 2000-gebieden binnen de gemeentegrenzen en de bijbehorende gevoeligheid voor negatieve effecten. Deze gebieden opnemen in GOVI en GOP en Omgevingsverordening. Daarbij rekening houden met de invloedszone van activiteiten/handelingen buiten deze grenzen op de doelstellingen in het gebied.
- Deelnemen aan het opstellen van beheerplannen voor Natura 2000-gebieden.
- Uitvoering geven aan de beheerplannen Natura 2000 voor zover dit binnen de gemeentelijke eigendomsgrenzen valt en/of onder gemeentelijke verantwoordelijkheden valt.
- Regie voeren over de Natura 2000-gebieden via de GOVI en de GOP in het kader van het verlenen van omgevingsvergunning.

1.2.3 Bescherming van soorten

De bescherming van soorten – hoofdstuk 3 in de Wet natuurbescherming – verloopt via 2 sporen: via de zorgplicht en via specifieke bescherming.

Bescherming via zorgplicht

De zorgplicht houdt in dat iedereen 'voldoende zorg' in acht moet nemen voor **alle in het wild levende** dieren en planten en hun leefomgeving. Dit verbod is uitgewerkt op 3 niveaus met de volgende van rangorde:

1. Voorkomen van nadelige effecten
2. Beperken van nadelige effecten
3. Ongedaan maken van schade

Belangrijk is dat de zorgplicht op soortniveau geldt en niet op het niveau van het individu, met uitzondering van de intrinsieke waarde van een individu.

Specifieke bescherming

Op basis van Europese verdragen en richtlijnen zijn een aantal inheemse plant- en diersoorten specifiek beschermd. In de Wet natuurbescherming is daar een lijst met Nederlandse soorten aan toegevoegd. Beschermd zijn:

- Alle zoogdieren, uitgezonderd mol, huismuis, bruine- en zwarte rat
- Alle reptielen en amfibieën
- Alle vogels
- Enkele vissen
- Enkele insecten en weekdieren
- Enkele vaatplanten

Van de ongeveer 40.000 soorten die in Nederland voorkomen, zijn ongeveer 1.000 soorten wettelijk beschermd. Indien een organisatie, aanvullend op de wettelijke soortbescherming, meer soorten wil beschermen dient dit in het eigen beleid te worden geregeld. Soorten die geen wettelijke bescherming genieten maar wel onderdeel zijn van een essentiële voedselbiotoop (bv. fonteinkruidenvegetatie in de Randmeren voor kleine zwanen) of essentiële voortplantingsbiotoop (bv. waardplanten bij beschermde vlinders zoals de groeiplaats van klokjesgentianen voor het gentiaanblauwtjes) van beschermde soorten geldt een indirecte bescherming gekoppeld aan instandhouding van de wettelijk beschermde soort.

Verboden

De soortbescherming is uitgewerkt in een aantal verbodsbepalingen. Handelingen die de wet verbiedt, zijn onder meer:

- Vangen en doden van individuen
- Verstoren
- Beschadigen van rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen
- Weghalen, beschadigen van eieren
- Plukken en afsnijden van planten

Overtreding van de verboden is een economisch delict waarbij op basis van 'strafrecht' boetes worden gegeven aan personen (diegene die de handeling verricht) en tevens vervolging van werkgevers en/of opdrachtgevers optreedt. Ook kan op basis van bestuursrecht bestuursdwang worden opgelegd. Personen worden individueel aansprakelijk gesteld en werkgevers en/of opdrachtgevers (bv. gemeenten) kunnen te maken krijgen met aansprakelijkheid en vervolgschade.

Soorten die op een landelijke of provinciale vrijstellingslijst voor ruimtelijke ontwikkeling en bestendig beheer staan, vallen hier in beginsel buiten.

1.2.4 Instrumenten

De Wet natuurbescherming kent voor het onderdeel soortbescherming een aantal instrumenten die kunnen worden ingezet bij het uitvoeren van werkzaamheden op locaties met beschermde soorten. Onderscheiden worden instrumenten waarbij zorgvuldig handelen wel of niet mogelijk zijn.

Zorgvuldig handelen is mogelijk: voorkomen en/of beperken van verstoren en/of beschadigen van rust- en voortplantingsplaatsen, groeiplaatsen en/of essentiële leefgebieden:

- Goedgekeurde gedragscode

Zorgvuldig handelen is NIET mogelijk: verstoren en/of beschadigen van rust- en voortplantingsplaatsen, groeiplaatsen en/of essentiële leefgebieden:

- Vrijstelling onder voorwaarden
- Ontheffing onder voorwaarden
- Gebiedsgerichte ontheffing onder voorwaarden op basis van een soortmanagementplan

Bij het beperken van schade en/of beschadigen van rust- en voortplantingsplaatsen of groeiplaatsen en het niet zorgvuldig handelen dient altijd de noodzaak van de werkzaamheden te worden aangetoond zoals in figuur 1.2 schematisch is uitgewerkt.

De Wet natuurbescherming erkend slechts enkele noodzakelijke belangen. Het betreft onder andere volksgezondheid, openbare veiligheid en het belang 'flora en fauna'. Is er geen sprake van een noodzaak dan geldt voorkomen van nadelige effecten.

Ontheffing

Een ontheffing moet worden aangevraagd indien één of meerdere verboden uit de wet worden overtreden en er niet (conform een gedragscode) zorgvuldig kan worden gehandeld. Er is sprake van schade of nadelige invloed op de aanwezige soorten.

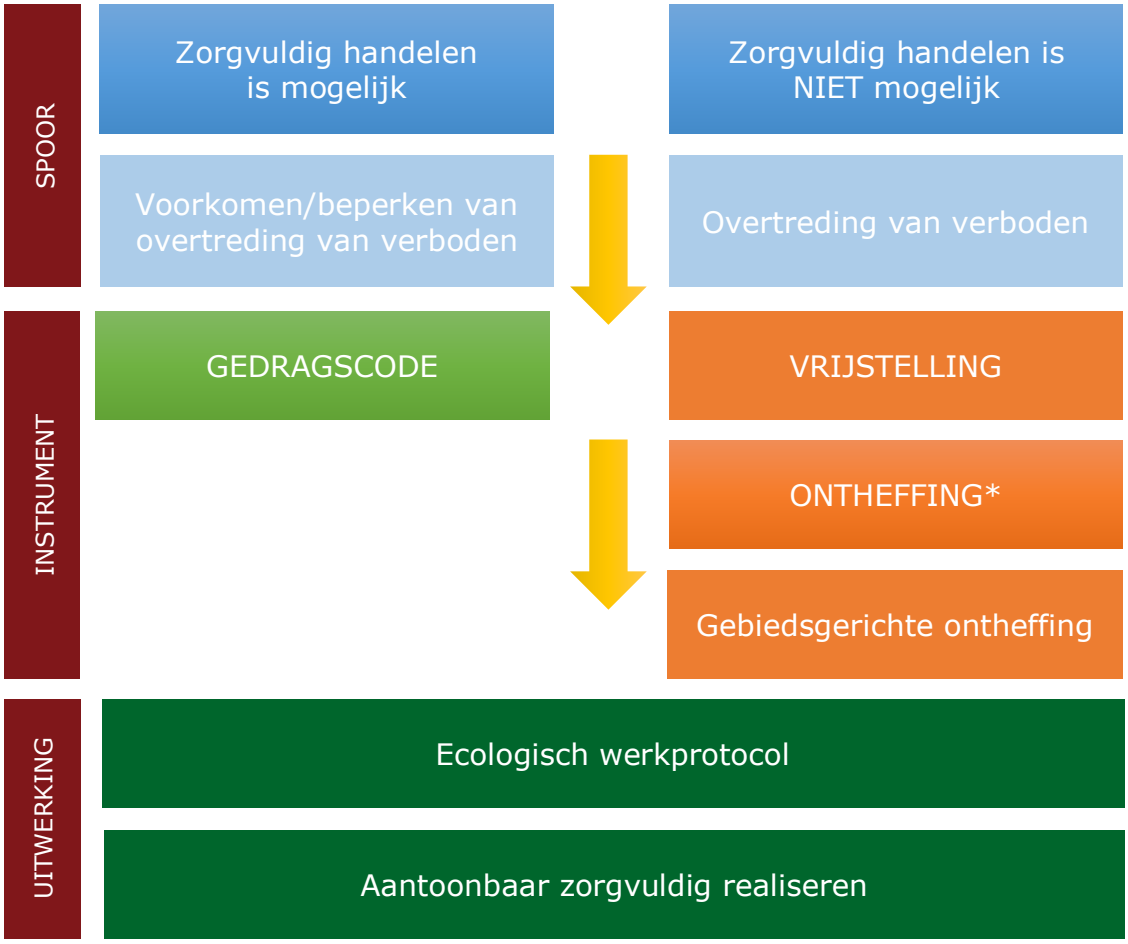
Uit een ontheffingsaanvraag moet duidelijk blijken om welke soorten en activiteiten het gaat. Er moet onder meer een inventarisatie zijn bijgevoegd, uitgevoerd op basis van de beschikbare protocollen en kennisdocumenten. Vervolgens dient het effect op de soorten te zijn uitgewerkt en welke maatregelen genomen zullen worden om

schade te herstellen of ongedaan te maken. Dit vraagt om een deskundige ecologische, technische en juridische uitwerking en tevens een impactanalyse op de soort.

Een ontheffing aanvragen verloopt altijd via de provincie en neemt van moment van indiening minimaal 20 weken in beslag. Een ontheffing geldt alleen voor het aangevraagde project of werkzaamheden gedurende de looptijd van het project.

Een ontheffing wordt verleend onder voorwaarden (**toegewezen**), om conform de aanvraag en voorgestelde aanpak te handelen.

Een ontheffing wordt niet verleend (**afgewezen**) indien de noodzaak van het te realiseren project niet valt onder de in de wet genoemde belangen. Ook wordt een ontheffing afgewezen indien de aanvraag niet volledig is en/of de impact (significantie) op de soort niet duidelijk blijkt.

Figuur 1.2, *In te zetten instrumenten Wet natuurbescherming (* eventueel via een omgevingsvergunning)*

Omgevingsvergunning

In geval de voorgenomen werkzaamheden een omgevingsvergunning vereisen, kan deze worden gecombineerd met de ontheffingsaanvraag, indien er niet zorgvuldig kan worden gehandeld ten aanzien van beschermde soorten.

De gemeente is daarvoor in principe het loket. De 'ontheffingsaanvraag' wordt wederom door de provincie behandeld. Deze reageert toewijzend of afwijzend naar de partij die de vergunning verleent (de gemeente). De gemeente verwerkt de ontheffing in de omgevingsvergunning.

Gedragscode

De gedragscode is een juridisch, ecologisch en technisch instrument om activiteiten (handelingen) aantoonbaar zorgvuldig uit te voeren op plaatsen (gebieden, zones en locaties) met beschermde soorten. Een gedragscode geldt voor de in de gedragscode genoemde werkzaamheden en soorten voor een periode van 5 jaar. De minister keurt een gedragscode goed.

Acties soortbescherming

- Inzicht krijgen (inventariseren) in aanwezige soortgroepen en specifieke soorten binnen de hele gemeente: waar leven welke beschermde soorten en wat zijn de gebruiksfuncties per locatie, zone of gebied.
- Aanwijzen van de te behouden en te ontwikkelen natuurkwaliteiten (zoneren van natuurstructuren) en deze opnemen in GOVI en GOP en Omgevingsverordening. Hieronder vallen ook gebieden, zones en locaties van te beschermen soortgroepen en specifieke soorten.
- Gemeentelijk soortgroepenbeleid en specifiek soortenbeleid opstellen dat duidelijkheid geeft over de wijze van omgaan met wettelijk beschermde soorten en overige soorten.
- Vaststellen van de toepassing van de gedragscode als instrument voor zorgvuldig handelen in de organisatie.

1.3 Beleidsmatige bescherming

Aanvullend aan de wettelijke bescherming zijn soorten en gebieden ook beleidsmatig beschermd. Hiermee wordt meer actief ingezet op de richting waarop soortgroepen en specifieke soorten zich kunnen ontwikkelen. In deze paragraaf wordt ingegaan op het beleid van het Rijk en de provincies en op welke wijze gemeente daarop kunnen aansluiten.

1.3.1 Rijksbeleid

In de Natuurvisie 'Nederland natuurpositief' beschrijft het kabinet in grote lijnen het natuurbeleid voor de komende jaren, tot 2025. Belangrijkste punt van de visie is een omslag in het denken: natuur hoort midden in de samenleving thuis en niet alleen in beschermde natuurgebieden. Het beleid ten aanzien van biodiversiteit is in 2 sporen uitgewerkt: gebieden en soorten.

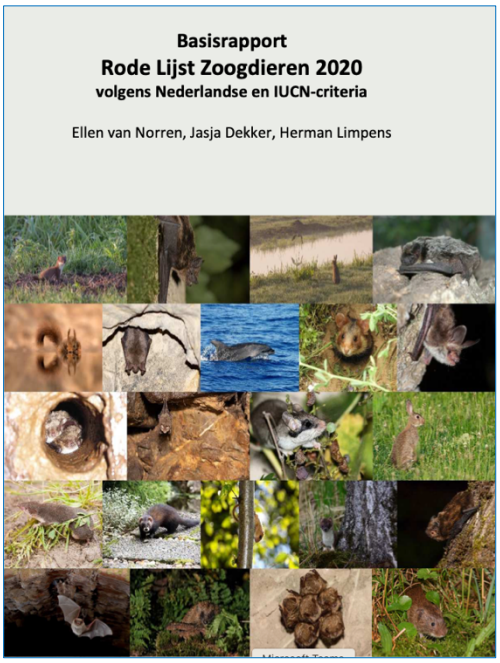
Gebieden: Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN), voorheen ecologische hoofdstructuur (EHS), is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden en de onderlinge verbindingen. De Natura 2000-gebieden overlappen nagenoeg geheel met het NNN en vormen de natuurkernen.

Het NNN kan worden gezien als de ruggengraat van de Nederlandse natuur. De NNN kent bescherming via het ruimtelijke ordeningsspoor van de provincies.

De provincies zijn verantwoordelijk voor de realisatie en het behoud op het land, het Rijk voor het netwerk van de grotere wateren.

Soorten: Rode lijsten

Het Rode lijsten-beleid is aanvullend op het wettelijk kader van de soortbescherming. Dit beleid geeft inzicht in de gunstige staat van instandhouding van soorten. Soorten met een dalende trend worden opgenomen in dit beleid. Dit is uitgewerkt voor diverse soortgroepen (bv. Rode lijst Vlinders en Rode lijst Paddenstoelen).

Het beleidsdoel is het stopzetten/ombuigen van de dalende trend door middel van het stimuleren van overheden en terreinbeherende instanties. Deze partijen dienen eigen beleid voor deze soorten te ontwikkelen, aangevuld met beschermende maatregelen.

Provincies werken dit beleid uit in de vorm van subsidies en projecten voor herstel van bepaalde soorten (actieve soortbescherming).

1.3.2 Provinciaal beleid

De provincies zijn voor de meeste onderwerpen uit de Wet natuurbescherming het uitvoeringsorgaan en het bevoegd gezag. Tevens hebben zij vanuit de wet ook een opdracht gekregen: maak een samenhangend natuur- en landschapsbeleid als uitwerking van de doelstelling 'behoud en herstel van biodiversiteit'. In de meeste provincies is dit verwerkt in de provinciale omgevingsvisie (POVI), het provinciale omgevingsplan (POP) een omgevingsverordening, aangevuld met provinciaal natuurbeleid. Dit resulteert in 2 sporen van natuurbescherming: passieve en actieve bescherming.

Passieve bescherming

Bescherming door middel van regelgeving zoals een lijst met jaarrond beschermde nesten, de vrijstelling voor beheer en ruimtelijke ontwikkeling, kwalitatieve bescherming van houtopstanden in de vorm van kapverboden en beleidsregels voor compensatie houtopstanden en regels voor natuur-inclusief bouwen en natuur-inclusieve landbouw.

Actieve bescherming

Stimuleren van de ontwikkeling van leefgebieden (soortgroepmanagement) en herstel en ontwikkeling van biodiversiteit door middel van inrichting- en herstelprojecten, fondsen en subsidieregelingen.

Acties beleidsmatige bescherming

- Opstellen van toetsingskaders voor het beoordelen van omgevingsvergunningaanvragen, op basis van provinciale visies, omgevingsplannen, verordeningen en regelgeving in GOVI, GOP en verordening.
- Opstellen van regels voor natuur-inclusief ontwikkelen en beheren van de fysieke leefomgeving.
- Opstellen van (gemeentelijk) beleid voor soortgroepen en specifieke soorten dat duidelijkheid geeft over aanwezige wettelijk beschermde soorten, beleidsmatige aandachtsoorten en overige soorten. Dit beleid koppelen aan de natuurstructuren in GOVI en GOP en verordening.
- Opstellen van (gemeentelijk) beleid voor behoud en herstel van biodiversiteit en het participeren in provinciale projecten en het eventueel benutten van subsidies en fondsen voor natuurbescherming.

***Figuur 2.1**, Voorbeeld van te behouden natuurstructuur: een soortenrijke dijkhelling*

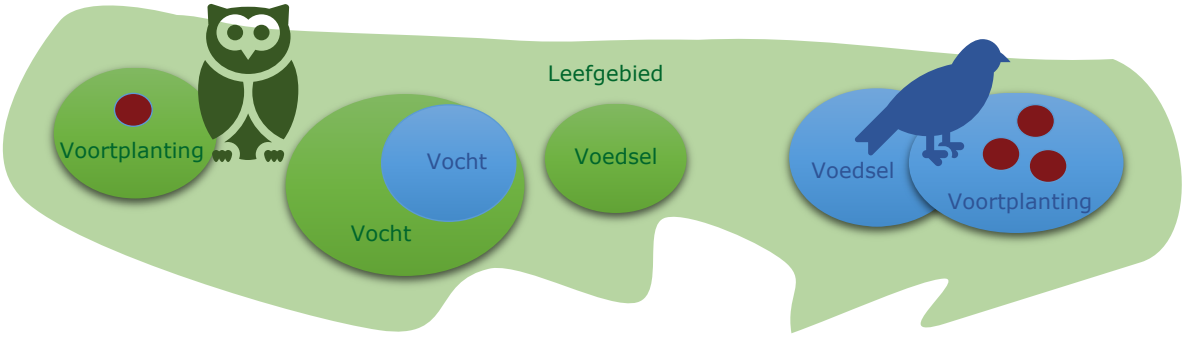
2 ONTWIKKELEN BIODIVERSITEIT

Behoud, herstel en ontwikkeling van biodiversiteit is de kern van onze natuurwetgeving en beleid. Dit geldt wereldwijd, Europees, landelijk, provinciaal en ook lokaal. Maar hoe dit dan in de praktijk gaat en wat de gemeentelijke opgave daarin is, is het onderwerp van dit hoofdstuk. De insteek is van soorten, naar soorten, biotopen en leefgebieden.

2.1 Soorten en soortgroepen

De gedragscode legt de basis om invulling te geven aan het thema biodiversiteit. Soorten beschermen is alleen mogelijk als de biotopen[3] van de soorten aanwezig zijn en blijven.

Binnen biotopen worden de vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen van soorten beschermd. Er is dus een directe samenhang tussen de vaste rust- en voorplantingsplaatsen en groeiplaatsen en de biotopen. Deze biotopen zijn weer onderdeel van het leefgebied van soorten. Er is dus ook een directe samenhang tussen bescherming van soorten en bescherming van leefgebieden.

***Figuur 2.2**: Schematische weergave van een leefgebied en biotopen van 2 verschillende vogelsoorten (groene cirkels zijn biotopen van uilen, blauw die van mussen).*

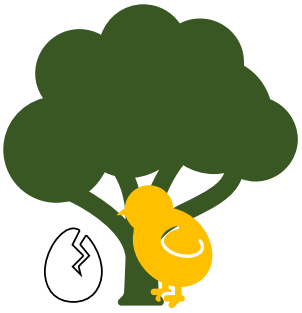
In een leefgebied hebben vele soorten hun vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen. Deze veelheid aan soort is zo groot dat het vrijwel ondoenlijk is om per soort bescherming of ontwikkeling uit te werken. Door soorten samen te brengen tot soortgroepen, bijvoorbeeld de soortgroep spechten, wordt het SMART, haalbaar en uitvoerbaar.

[3] Onder biotoop wordt verstaan een specifiek deel van het (natuurlijke) leefgebied waarin een plant of dier zich kan voortplanten, veilig is en voedsel en vocht tot zich kan nemen; voorbeelden zijn voortplantingsbiotopen, voedselbiotoop, winterbiotoop.

Een duurzame inrichting en beheer van leefgebieden heeft een positief effect op het behoud en de ontwikkeling van soortgroepen en biedt ruimte voor hun vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen. Bijvoorbeeld zwarte spechten zullen zich pas kunnen vestigen of aanwezig blijven, wanneer er in elk geval oude bomen zijn en blijven met de bijbehorende horizontale en verticale gelaagdheid in de omgeving die voorziet in voedsel, vocht en veiligheid.

Het is daarom noodzakelijk om inzicht in de leefgebieden en biotopen van soortgroepen te verkrijgen en tevens inzicht te verkrijgen in de vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen van in elk geval de specifieke soorten binnen soortgroepen die extra bescherming behoeven. Vervolgens is het nodig om de ontwikkeling van de soorten in de soortgroep in beeld te hebben: de trend.

Vaste rust- en voortplantingsplaatsen

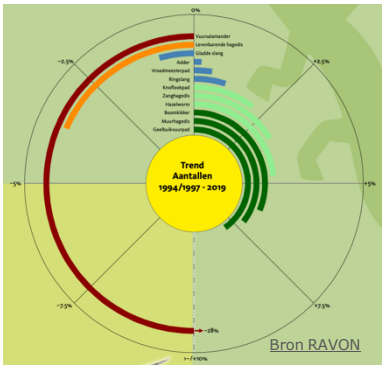
Het in beeld brengen van vaste rust- en voortplantingsplaatsen van soorten/soortgroepen is de eerste stap om het lokale biodiversiteitsbeleid vorm te kunnen geven. Dit zijn bijvoorbeeld op de Veluwe andere soorten dan in Zeeuws-Vlaanderen. Afhankelijk van de voorkomende terreintypen zullen er voor de bijbehorende soortgroepen vaste rust- en verblijfplaatsen aanwezig kunnen zijn. Door dit in beeld te brengen ontstaat inzicht in voor welke kwetsbare soorten de gemeente de kernpopulaties herbergt. Deze soorten zijn meestal erg gevoelig voor veranderingen in hun leefomgeving. Daarnaast zullen er soorten in beeld komen die meer algemeen voorkomen en minder kritisch zijn. Met name wordt inzicht verkregen in de soortgroepen en soorten die bijvoorbeeld ondanks algemeen voorkomen toch sterk onder druk staan door ruimtelijke ontwikkeling (dalende trends). De wijze van inventariseren is in hoofdstuk 3 uitgewerkt.

Is in beeld welke soortgroepen en soorten er permanent in de gemeente verblijven dan is het doel van de Wet natuurbescherming dat deze populaties in een gunstige staat van instandhouding kunnen blijven. Dit betekent dat de ontwikkelingen moeten worden gevolgd.

Staat van instandhouding en trend

De gunstige staat van instandhouding van soorten is afhankelijk van de wijze waarop de instandhouding en de ontwikkeling van leefgebieden en biotopen van soorten plaatsvindt. Behouden en functioneel houden van de vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen is daarin maatgevend. Zorgvuldige ruimtelijke ontwikkeling en bestendig beheer zijn daarmee samen maatgevend voor de gunstige staat van instandhouding van alle (niet alleen de beschermde) soorten in gemeenten.

De trend van een (deel)populatie van een soort kan stijgend, stabiel of dalend te zijn op lokaal niveau (gemeente), regionaal niveau (provincie waarin de gemeente gelegen is) of landelijk niveau (wanneer het de gemeente betreft). Door de trend te combineren met het voorkomen van de soorten wordt duidelijk met welke soorten het goed gaat en welk niet. Op basis hiervan wordt bepaald waar de prioriteiten liggen voor herstel en ontwikkeling van aanwezige soorten.

De voorkomende prioriteiten zijn in de navolgende tabel weergegeven.

Trend / *Voorkomen*	**Dalend**	**Stabiel**	**Stijgend**
Zeldzaam	HOOG	HOOG	MIDDEL
Schaars	HOOG	HOOG	MIDDEL
Algemeen	HOOG	MIDDEL	LAAG

***Figuur 2.3**: Bepalen van prioriteiten voor ontwikkeling van soorten aan de hand van de mate van voorkomen en de trends.*

De prioriteit voor herstel en ontwikkeling ligt bij schaarse en zeldzame soorten met een dalende trend. Wanneer bijvoorbeeld de trend van de lokale mussenpopulatie dalend is en die van de gierzwaluw stijgend, ligt het belang bij beide soorten en de prioriteit bij de mussen.

Acties soorten en soortgroepen

- Verkrijgen van inzicht in voorkomende soortgroepen in aanwezige biotopen en leefgebieden en deze opnemen in de natuur(ontwikkel)structuur.
- Verkrijgen van inzicht in vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen van lokaal aanwezige wettelijk beschermde soorten en beleidsmatige aandachtsoorten.
- Verkrijgen van inzicht in essentiële voedsel/vochtbiotopen, voortplantingsbiotopen en schuilplaatsen van aanwezige beschermde soorten.
- Bepalen van de staat van instandhouding van aangetroffen soorten: schaars, zeldzaam of algemeen.
- Bepalen van de ontwikkeling van populaties: trends (dalend, stabiel, stijgend).
- Bepalen prioriteiten van te herstellen en ontwikkelen van biotopen en leefgebied van soorten en/of soortgroepen.

2.2 Biotopen en leefgebieden

Bij het verkrijgen van inzicht in soortgroepen, leefgebieden en biotopen in de gemeente voor het opstellen van de natuur(ontwikkel)structuur kan de volgende indeling worden aangehouden:

- Soortgroepen op basis van hoofdgroepen en soortgroepen van inheems beschermde diersoorten HRL en VRL, zie bijlage 1.
- Leefgebieden op basis van landschappen (bv. indeling in provinciale landschappelijke eenheden en/of basiskwaliteit natuur van de Vogelbescherming.
- Biotopen op basis van eisen voor voedsel, vocht, veiligheid en voortplanting.

Biotopen en leefgebieden beschermen en ontwikkelen kan kwantitatief en/of kwalitatief:

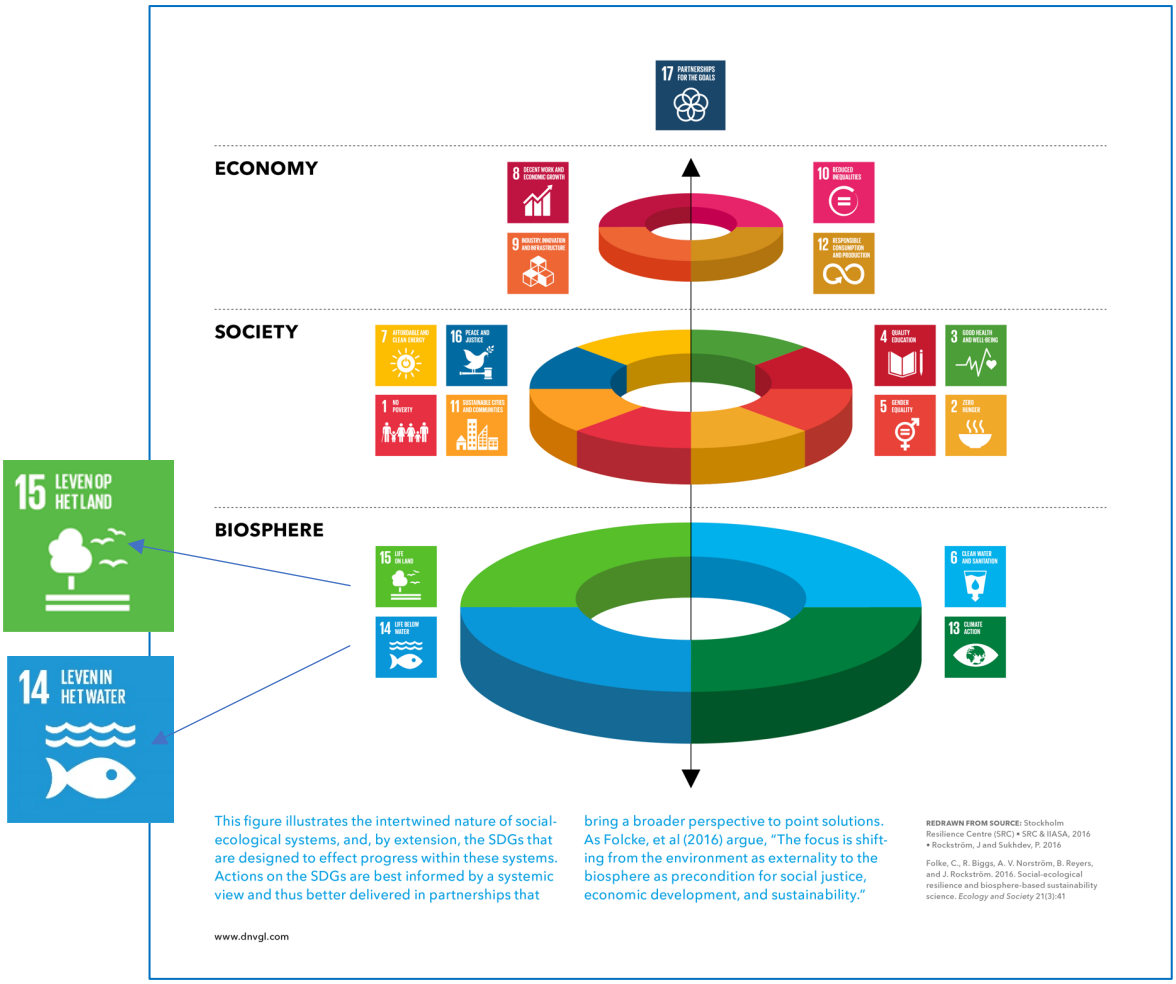
- Kwantitatief betekend dat het **areaal** bestaande biotopen in of bij het leefgebied wordt beschermd en/of op kansrijke plaatsen wordt vergroot.
- Kwalitatief betekend dat de **functionaliteit** van biotopen in het te behouden leefgebied wordt beschermd en/of verbeterd.

Acties biotopen en leefgebieden

- Bepalen van aanwezige biotopen en leefgebieden binnen de gemeente op basis van voorkomende soortgroepen en specifiek te beschermen soorten.
- Opstellen van een behoud- en herstelplan van deze biotopen en leefgebieden en de natuur(ontwikkel)structuur
- Monitoren van de trends in arealen en functionaliteit van bijvoorbeeld landschappen, structuurvariatie, landgebruik, watergebruik.

Duurzaam inrichten en beheren

Voor bescherming van soorten en hun vaste rust- en verblijfplaatsen en groeiplaatsen in de specifieke biotopen is duurzame inrichting en beheer op leefgebied- en soortgroepniveau essentieel. Essentieel omdat daarmee primair invulling wordt gegeven aan de wereldwijde doelstellingen in het kader van de Sustainable Development Goals (Duurzame Ontwikkelingsdoelen of SDG's): 'Leven in het water' en 'Leven op het Land' (zie figuur 2.4 en www.sdgnederland.nl). Daarmee ontstaat er een directe samenhang met positieve effecten op doelstellingen zoals klimaat, duurzame steden, goed gezondheid en welzijn. Deze doelstellingen zijn erop gericht om vanuit de huidige situatie voor verbetering van alle soorten te zorgen en daarmee een gezonde basis voor iedereen te creëren.

***Figuur 2.4**: Duurzame Ontwikkelingsdoelen (bron: dnvgk)*

2.3 Beschermingsstrategieën

Nadat in beeld is gebracht bij welke soorten of soortgroepen de prioriteiten liggen in een gemeente, kan een strategie worden uitgewerkt om de betreffende soorten of soortgroepen te in een gunstige staat te houden.

Er zijn drie vormen van bescherming te onderscheiden:

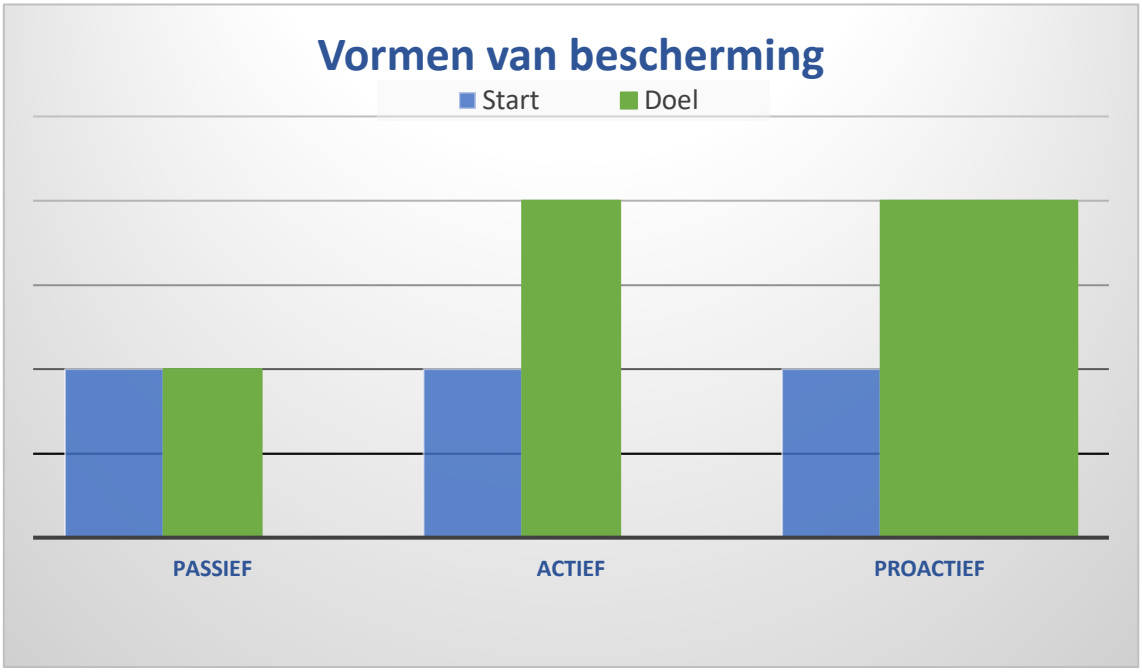
1. Het **behoud** (kwantitatief en kwalitatief) van vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen en de functionaliteit ervan ofwel **passieve bescherming** en behoud van de bestaande situatie. Dit betekent primair voorkomen van nadelig effecten en als dat niet kan – en op basis van de gedragscode is vrijgesteld – beperken van nadelige effecten door bijvoorbeeld natuurinclusief mitigeren.

2. Het **stimuleren** (kwantitatief en kwalitatief) van vaste rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen op soortgroepniveau ofwel **actieve bescherming**. Het gaat om het verbeteren van de aanwezige biotopen en leefgebieden, bijvoorbeeld door structuurvariatie en schuilplaatsen te ontwikkelen (bv. riet- en struikvegetaties, boombeplantingen aangevuld met technische faunavoorzieningen als nestkasten, voorzetwanden, duikruimtes) waar nestlocaties zijn opgeheven door het verduurzamen van gebouwen.
3. Het **ontwikkelen** (kwantitatief en kwalitatief) van geschikte vaste rust- en voortplantingsplaatsen zonder dat een soortgroep in het leefgebied is ofwel **proactieve bescherming**. Het gaat om het creëren van nieuwe biotopen en leefgebieden, bijvoorbeeld het ontwikkelen van nieuwe natuur in de vorm van gevel- en dakgroen, mantel/zoomvegetaties, Tiny Forest of nieuwe eilanden als bij de Markerwadden.

In onderstaande tabel en figuur 2.5 is schematisch weergegeven wat effecten op soorten van de verschillende strategieën zijn.

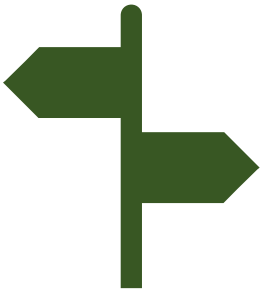
Op basis van de aangetroffen soorten en hun trends en de aanwezige biotopen en leefgebieden worden (beleids)keuzes gemaakt welke beschermingsstrategieën van toepassing nodig of wenselijk is.

MAATREGELEN		
Beschermen (in stand houden bestaande situatie)	**Stimuleren** (verbeteren bestaande situatie)	**Ontwikkelen** (creëren van nieuwe situatie voor soortgroepen)
Behoud functionaliteit van leefgebieden en biotopen	Herstel en/of verbeteren functionaliteit leefgebieden en biotopen	Geschikt maken nieuw leefgebied, biotoop (landschap)
Behoud biodiversiteit in de landschappen	Herstel en/of verbeteren biodiversiteit in de landschappen	Beschikbaar maken van nieuw leefgebied, biotoop
Behoud areaal leefgebieden en biotopen	Verbeteren kwaliteit van bestaand areaal leefgebieden en biotopen	Bereikbaar maken nieuw van leefgebied, biotoop

***Figuur 2.5**: Effecten op soorten bij passieve, actieve en proactieve bescherming*

2.4 Beleidskeuzes

Biodiversiteit behouden, herstellen en ontwikkelen om daarmee te voldoen aan zowel de Wet natuurbescherming en de Omgevingswet als ook de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) vraagt dus om actie. In de eerste plaats is het nodig om inzicht te hebben in de aanwezige en gewenste soortgroepen, leefgebieden en biotopen en hier een beschermingsstrategie voor uit te werken.

Het is praktisch ondoenlijk om voor elke beschermde inheems soort maatregelen te plannen en realiseren. Laat staan te sturen op soorten die bepalend zijn voor de functionaliteit van een vaste rust- en voortplantingsplaats en groeiplaats zoals bij insecten, spinnen, vlinders en bijen.

Dit wordt het beste op soortgroepniveau uitgewerkt door te sturen op maximale structuurvariatie die bestaat uit:

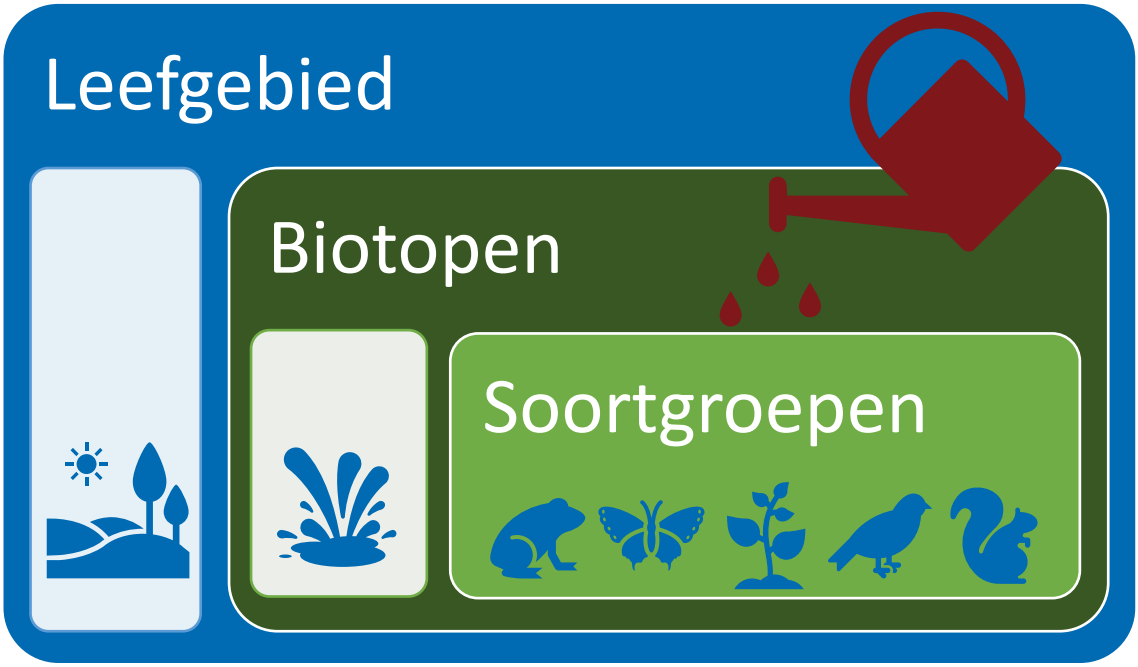
- Zorgen voor variatie in abiotiek (bv. bodem, reliëf, vocht, licht).
- Zorgen voor variatie in biotiek (bv. bloei, dood hout, bladhoudend/verliezend).
- Zorgen voor horizontale variatie (bv. mantel/zoombegroeiing, plas-dras-zones langs water).
- Zorgen verticale gelaagdheid (bv. mossen, kruiden, struiken, bomen).

Hiermee worden de leefomstandigheden voor alle soorten binnen een soortgroep en/of leefgebied verbeterd. Met het op soortgroepniveau duurzaam en divers beschermen en ontwikkelen van biotopen en leefgebieden wordt invulling gegeven aan de algemene doelstellingen van de Wet natuurbescherming: behoud van biodiversiteit.

Bij het uitwerken van de beschermingsstrategie worden beleidsdoelen voor soortgroep, leefgebied en/of biotopen geformuleerd. Voorbeelden van beleidsdoelen op soortgroepniveau (soortgroepmanagement) kunnen zijn:

- Behoud van dikke bomen voor de soortgroep spechten in een bestaand oud wijkpark door een streng kapbeleid (nee, tenzij) en groeiplaatsverbetering.
- Stimuleren van dikke bomen voor de soortgroep spechten door het beheer hierop aan te passen (snoeien en dunnen) in een jong wijkpark.
- Ontwikkelen van dikke bomen voor de soortgroep spechten door aanplanten in of verplanten van volwassen bomen naar een nieuw wijkpark.

Hierbij kunnen eventueel enkele soorten als bijvoorbeeld icoon-, gids- of ambassadeursoorten worden benoemd. Een soort uit een soortgroep wordt dan aangewezen om aan te tonen of gewenste doelen wel of niet worden bereikt. Bijvoorbeeld de knoflookpad bij het herstellen van leefgebied voor amfibieën. Deze icoon-, gids- of ambassadeursoorten betreft vooral een communicatieconcept waarmee invulling gegeven wordt aan participatie en betrokkenheid.

Acties beleidskeuzes

- Formuleren van beleid, doelstellingen en maatregelen voor het behouden, stimuleren en ontwikkelen van biodiversiteit.
- Bestuurlijk vaststellen van het geformuleerde beleid voor biodiversiteit (mede in het kader van de Omgevingswet).

***Figuur 3.1**, Jonge grote lijster*

***Figuur 3.2**, Maar waar zit nu zijn nest en welk groen is essentieel voor zijn overleving?*

3 INVENTARISATIE EN MONITORING

In de vorige hoofdstukken is al benadrukt dat inzicht soorten, soortgroepen en leefgebieden onontbeerlijk is voor om herstel van biodiversiteit mogelijk te maken. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op welke wijze kan dit dan het beste worden gedaan? Eenmalig soortgegevens verzamelen is een goed begin. Het gaat uiteindelijk om bet inzicht krijgen in de gunstige staat van instandhouding van soorten. Daarom gaat dit hoofdstuk ook over het opzetten van dergelijk meerjarige monitoringen.

3.1 Waar

De hamvraag bij elke activiteit, ongeacht wie hem uitvoert, is steeds wat is de invloed van de werkzaamheden op aanwezige soortgroepen, specifieke soorten en leefgebieden. Deze mag in principe niet negatief zijn.

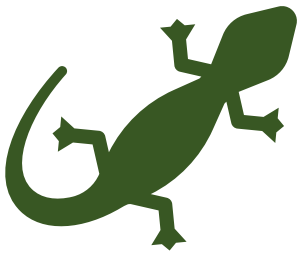
Voor een kleine 'ingreep' (bv. bomen snoeien) kan het voldoende zijn om te controleren of er in gebruik zijnde rust- en verblijfplaatsen aanwezig zijn en er in de uitvoering rekening mee te houden dat deze behouden blijven en gebruikt kunnen worden (functioneel blijven).

Beslaat de 'ingreep' (bv. terrein herontwikkelen) een gebied waar meerdere soorten leven of gebruik van maken, dan is gebiedsdekkende en actuele soort(groep)informatie nodig en zullen ook de relaties met de omgeving in beeld gebracht moeten worden. Afhankelijk van de uitkomsten van de analyses en keuzes uit het vorige hoofdstuk zullen prioriteiten moeten worden gesteld op welke soortgroepen, soorten, leefgebieden, biotopen, vaste-rust en voorplantingsplaatsen, groeiplaatsen en de natuur(ontwikkel)structuur de focus wordt gelegd. Denk hierbij aan bijvoorbeeld:

- Het areaal waar de gemeente of organisatie zelf eigenaar en beheerder van is (publieke domein). Hier is de gemeente zelf aanzet om dit in kaart te brengen, al dan niet met hulp van vrijwilligers of andere organisatie.
- Toekomstige bouwlocaties en hun omgeving.
- Schaarse en zeldzame soorten met dalende trends binnen een bepaalde soortgroep.

Aanvullend is gemeente brede soortinformatie (publieke en private domein) noodzakelijk vanwege gemeentelijke taken zoals het verlenen van omgevingsvergunningen en hierop toezicht houden. Hier gaat het erom dat deze gegevens – door de aanvrager – worden 'opgehaald' zodat de gemeente deze kan beoordelen.

3.2 Wat

Het uiteindelijk doel is om inzicht te hebben in alle soortgroepen, specifieke soorten, biotopen, leefgebieden en biodiversiteit binnen de natuur(ontwikkel)structuur van de hele gemeente. Omdat dit een flinke opgave is, is het nodig om prioriteiten te stellen en een planning te maken van wat en in welk tempo geïnventariseerd moeten worden. Dit wordt het inventarisatie- en monitoringsprogramma genoemd.

Volgens het goedkeuringsbesluit van de gedragscode vraagt de minister ook om jaarlijks bij minimaal één activiteit per gemeente, waarbij volgens de gedragscode is gewerkt, de ontwikkeling van de beschermde soort(en) te monitoren, zie bijlage 2.

Soortgroepen en soorten

Dit zijn in eerste instantie de rust- en voortplantingsplaatsen, groeiplaatsen en essentiële leefgebieden van de wettelijke zwaar beschermde soortgroepen en specifieke soorten en soortgroepen en soorten waarvan de trend dalend is (Habitat- en Vogelrichtlijn soorten) gekoppeld aan de aanwezige leefgebieden.

Doel is om te kunnen volgen of de aanwezige soorten in een gunstige staat blijven (behouden blijven).

Is er bijvoorbeeld sprake van een groot areaal met oud bos of veel oude bomen dan kan de focus van het inventariseren liggen bij het in beeld brengen van vaste rust- en verblijfplaatsen en essentiële onderdelen van het leefgebied van soortgroepen en specifieke soorten die daar verblijven. In andere delen van het land zal de focus mogelijk liggen op soortgroepen en specifieke soorten van de oevers en watergangen of soortgroepen die gebruik maken van gebouwen.

Maatregelen

In de gedragscode zijn in de maatregelcatalogus (hoofdstukken 4 en 6) maatregelen opgenomen waarvan bekend is dat ze bewezen effectief zijn. Voor evaluatie van de gedragscode vraagt de minister om aan te geven of de opgenomen maatregelen functioneel zijn.

Daar waar de gedragscode wordt ingezet voor beperken van nadelige effecten, is het belangrijk om deze soorten eveneens mee te nemen in het inventarisatie- en monitoringsprogramma. Dit betreft de soorten die op beperken staan in bijlage 2 van de gedragscode.

Hiermee kunnen op basis van best practices de maatregelen in een volgende versie eventueel worden bijgesteld.

In bijlage 2 is een formulier opgenomen om de gevraagde informatie vast te leggen. Jaarlijks de ingevulde formulieren opsturen naar Stadswerk (info@stadswerk.nl) onder vermelding van 'Formulier gedragscode'.

3.3 Hoe

Voor veel soorten en soortgroepen zijn inventarisatieprotocollen opgesteld, zie NDDF.nl, de kennisdocumenten van BIJ12 en zie bijlage 4 in de gedragscode. Door het volgen van deze protocollen kan in het algemeen worden aangetoond of uitgesloten of een soort aanwezig is. Het vraagt meestal nog nader onderzoek om in beeld te brengen waar zich de vaste rust- en voortplantingsplaatsen en essentiële biotopen en leefgebieden bevinden.

Soortgegevens dienen actueel gehouden te worden. De geldigheidstermijn is afhankelijk van het inventarisatieprotocol maar ook van de kwetsbaarheid van de soort. Bij kwetsbare soorten (met een dalende trend) zal het nodig zijn vaker te meten hoe de soort zich ontwikkelt om adequate adviezen te kunnen geven, (zie figuur 2.3).

Bij ruimtelijke ontwikkeling of inrichting wordt de inventarisatiefrequentie gekoppeld aan de trends van de soorten op de projectlocatie en de directe omgeving. Bij diersoorten is een frequentie van 1-3 jaar aan te houden, waarbij 3 jaar geldt voor hele stabiele soorten. Voor vaatplanten een frequentie van 3-5 jaar aanhouden.

Bij bestendig beheer en onderhoud gaat het om het in beeld brengen van hotspots in leefgebieden. Dit zijn locaties met grotere concentraties van 1 soort in biotopen in het leefgebied, bv. broedconcentraties van eenden langs een watergang. Voor vaatplanten is een frequentie van 3-5 jaar gemiddeld voldoende. Voor diersoorten geldt een frequentie van 1-3 jaar.

Het uitvoeren van inventarisaties vraagt om specifieke ecologische deskundigheid van de te inventariseren soortgroepen en soorten, zie pararaaf 4.2.

Registratie en opslag

De verzamelde data bij voorkeur volgens het format van de Nationale Database Flora en Fauna verzamelen zodat er uitwisseling mogelijk is. Daarnaast kan deze database worden gebruikt voor de registratie en het gebruik van de data (dit gaat op basis van een abonnement).

Met een eigen Geografisch Informatie Systeem (GIS) is inzichtelijk te maken waar zich de vaste rust- voortplantingsplaatsen en essentiële biotopen en leefgebieden (punten, lijnen en vlakken) bevinden. Dit vraagt om een consequente invoer en beheer gedurende meerdere jaren; voor deze taken iemand aan stellen. Het is ook

mogelijk om data uit de NDFF over te zetten naar eigen GIS en zo beschikbaar te stellen voor de organisatie.

Ontsluiting van de data is nodig voor zowel beleidsmakers en werkvoorbereiders als uitvoering en toezichthouders (de mensen voor in het veld). Maar ook voor het beoordelen van vergunningsaanvragen is dit nodig, zodat snel kan worden beoordeeld of de aanvraag effecten op soorten, biotopen en leefgebieden kan hebben.

Analyse data

Door de verzamelde soortgegevens regelmatig te analyseren ontstaat inzicht in de lokale of regionale ontwikkeling van soorten en soortgroepen en wordt duidelijk of beleidskeuze en beschermingsmaatregelen tot resultaten hebben geleid.

Het maakt ook duidelijk of inzet van de gedragscode effect heeft op de ontwikkeling van soorten locaties waar deze soorten leven. Zijn er verandering in soorten te bemerken dankzij in van de gedragscode.

Acties inventarisatie en monitoring

- Opzetten van een meerjaarlijks inventarisatie- en monitoringsprogramma voor 5 jaar gericht op aanwezige soorten en de effecten van maatregelen op basis van uitgevoerde ecologische werkprotocollen (RO en BB).
- Uitvoeren van het inventarisatie- en monitoringsprogramma.
- Ontsluiten van de verzamelde gegevens voor relevante partijen.
- Analyse van behaalde resultaten en op basis daarvan bijsturen in beleid en uitvoering.

***Figuur 4.1**, Markering van brede wespenorchis in berm*

***Figuur 4.2**, Gefaseerd maaien van wegbermen nadat te behouden soorten zijn gemarkeerd.*

4 INPASSING IN ORGANISATIE

'Hoe pas ik gedragscode toe in mijn organisatie', is het onderwerp van dit hoofdstuk. Het gaat over de implementatie van de gedragscode op 4 niveaus: bestuurlijk, beleidsmatig, inrichtings- en beheertechnisch en op het operationele vlak van de realisatie. Uitgewerkt wordt wie doet wat, inclusief de rollen van opdrachtgevers en opdrachtnemers. Het insteek hierbij is dat er over de hele linie zorgvuldig kan worden gehandeld ofwel schade of negatieve effecten worden voorkomen. In een aantal gevallen en onder voorwaarden is daarbij op basis van deze gedragscode 'beperken' van schade en negatieve effecten mogelijk.

4.1 Opbouw gedragscode

De gedragscode is opgebouwd uit het werkproces en de flora- en faunamaatregelen voor werkzaamheden die worden geschaard onder 'Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting' en 'Bestendig beheer of onderhoud'. In navolgend schema is de inhoud van de gedragscode weergegeven.

		GEDRAGSCODE	
		Deel I – Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting	**Deel II – Bestendig beheer of onderhoud**
Werkproces (H3 of H5)		Zorgvuldige planvorming / werkvoorbereiding Uitwerken zorgvuldig handelen (o.a uitwerken ecologisch werkprotocol) Zorgvuldig realiseren	
Maatregelen (H4 of H6)	**Categorieën**	1. Gebouwen en werken 2. Houtige begroeiingen 3. Kruidige begroeiingen en onbegroeid terrein 4. (Half)verhardingen en terreinmeubilair 5. Water en oevers	
	Maatregelen	A. Werken buiten beschermingszone B. Werken buiten kwetsbare periode C. Treffen van schadevoorkomende maatregelen D. Treffen van schadebeperkende maatregelen*	
		Ecologisch werkprotocol	

* Alleen mogelijk in geval er een noodzaak (wettelijk belang) geldt

Belangrijk is om als eerste in de soortenlijst (zie bijlage 2 in de gedragscode) en het reikwijdtedocument (zie website RVO) na te gaan of de gedragscode voor de aangetroffen soorten en de projectomvang kan worden ingezet en of dit voor 'beperken' of 'voorkomen van nadelige effecten' geldt. Zijn nadelige effecten aan een soort niet te voorkomen of te beperken en is er sprake van 'ongedaan maken' of wel compenseren dan is inzet van de gedragscode niet mogelijk en zal een ontheffing moeten worden aangevraagd. Een ontheffing kan echter alleen worden verleend indien er sprake is van een wettelijk belang als bijvoorbeeld volksgezondheid en openbare veiligheid.

4.2 Hoe de gedragscode gebruiken?

Taken gemeenten

Bij de Wet natuurbescherming kent een gemeente twee posities van waaruit zij handelt. Enerzijds is zij een overheidsorgaan die wet- en regelgeving uitvoert zoals het beoordelen/verlenen van omgevingsvergunningen. Anderzijds is zij ook ontwikkelaar en beheerder van terreinen en daarmee dient zij zich ook te houden aan geldende wet- en regelgeving en onder meer vergunningen aan te vragen. In dit hoofdstuk worden de taken van de gemeente voor beide rollen toegelicht.

Samenvattend bestaan de taken van een gemeente uit:

ROLLEN EN TAKEN VAN GEMEENTEN					
Nr.	**Taak**	**Bestuurlijk**	**Beleid (strategisch)**	**Inrichting & beheerder (tactisch)**	**Realisatie (operationeel)**
1.	Uitwerken 'natuurbeleid' incl. natuurwetgeving en kaart natuur(ontwikkel)structuur		✓		
2.	Vaststellen natuurbeleid (zie vorige) incl. inzet gedragscode	✓			
3.	Beheren soortgegevens		✓	✓	✓
4.	Opstellen Plan van aanpak met daarin opgenomen een ecologisch werkprotocol			✓	✓
5.	Uitvoeren ecologisch werkprotocol				✓

ROLLEN EN TAKEN VAN GEMEENTEN					
Nr.	**Taak**	**Bestuurlijk**	**Beleid (strategisch)**	**Inrichting & beheerder (tactisch)**	**Realisatie (operationeel)**
6.	Zorgen voor inzet van deskundigen	✓	✓	✓	✓
7.	Vergunningverlening			✓	✓
8.	Toezicht en handhaving				✓
9.	Informeren inwoners	✓			✓

Risico's voor gemeenten

Uit het voorgaande blijkt dat op diverse momenten het voorhanden hebben van actuele soortgegevens en een hieruit afgeleid overzicht met de lokale beschermingsstatus van gebieden of soorten onmisbaar is voor elke gemeente. Het mag duidelijk zijn dat dit een opgave is, die niet in enkele maanden gereed kan zijn. Afhankelijk van de risico's die een gemeente loopt is de noodzaak om alle soorten of slechts enkele specifieke soorten in beeld te hebben groter of kleiner, zie hoofdstuk 2 en 3.

In onderstaande tabel zijn de risico's en gevolgen voor veel voorkomende activiteiten opgesomd.

RISICO'S VOOR GEMEENTEN			
Nr	**Activiteit**	**Risico's**	**Gevolgen**
1.	Aanleggen en onderhouden van (gebouwen), groenvoorzieningen, wegen, waterlopen door medewerkers **in eigen dienst**	Vernielen van inheemse flora en fauna = directe overtreding van de wet	Stilleggen werk Boete Herstellen schade (Publiciteit)
2.	Aanleggen en onderhouden van (gebouwen), groenvoorzieningen, wegen, waterlopen door medewerkers van andere bedrijven **in opdracht van gemeente**	Aansprakelijk gesteld worden voor vervolgschade	Vergoeden vervolgschade Stilleggen werk Herstellen schade
3.	Wijzigen **bestemmingsplannen /omgevingsplan**	Onuitvoerbaarheid van plannen	Vergoeden planschade
4.	Ontwikkelen en uitvoeren van plannen voor ruimtelijke projecten (**nieuwbouw**, **renovatie**)	Vernielen van inheemse flora en fauna = (in)directe overtreding van de wet	Stilleggen werk Boete Herstellen schade (Publiciteit)

RISICO'S VOOR GEMEENTEN			
Nr	**Activiteit**	**Risico's**	**Gevolgen**
5.	Verlenen van **vergunningen** (aanleg, bouw, kap, sloop)	Gemeenten hebben een informatieplicht	Stilleggen werk (Publiciteit) Mede-aansprakelijkheid
6.	Bestrijden **overlast** veroorzakende planten en dieren	Vernielen van inheemse flora en fauna = directe overtreding van de wet	Boete Herstellen vervolgschade (Publiciteit)
7.	Toezicht en **handhaving**	Vernielen van inheemse flora en fauna door derden op basis van privaatrechtelijke overeenkomst	Stilleggen werk (Publiciteit) Mede-aansprakelijkheid

De inzet van de Stadswerk gedragscode raakt verschillende werkprocessen in de organisatie. Het is dan ook belangrijk om deze inzet voor de gehele organisatie vast te stellen. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een College- of Raadsbesluit, zie paragraaf 1.1.

Acties inzet gedragscode gemeenten

- Maak gemeentebreed een analyse van de werkzaamheden en bepaal waar de Wet natuurbescherming invloed op de werkzaamheden heeft en of deze daar correct is ingebed.
- Zorg voor juridisch correct inbedding waar dit nog nodig is. Gebruik de tabel met risico's om hierin prioriteiten te leggen.

4.3 Deskundigheid

Het ministerie eist dat bij werkzaamheden waarbij beschermde soorten in het spel zijn, een ecologische deskundige wordt betrokken. Zie het tekstkader welke definitie het ministerie (RVO) hanteert. Raadpleeg de website van RVO voor de meest actuele definitie.

Ecologisch deskundige (definitie RVO dd 2 december 2020)

Onder een ecologisch deskundige verstaat RVO iemand die ecologisch advies geeft of werkzaamheden begeleidt op het gebied van habitats en soorten. Deze persoon heeft schriftelijk aantoonbare ervaring en specifieke ecologische kennis.

Toelichting

Van belang hierbij is dat de ecologisch deskundige voldoende kennis en jarenlange ervaring heeft opgebouwd om ecologisch onderzoek te kunnen doen. Hierbij wordt hij/zij geacht de functionaliteit van leefgebieden van beschermde soorten te (her-) kennen, kennis te hebben van de algemeen erkende onderzoeksmethoden, toe te zien op een juiste uitwerking van ecologische werkprotocollen en indien nodig specifiek te nemen maatregelen te begeleiden.

Het kan ook zijn dat hij wordt ingeschakeld om toe te zien op de werkzaamheden.

Het aanbod ecologisch deskundigen is in verhouding tot de hoeveelheid werkzaamheden voor ruimtelijke ontwikkelingen en bestendig beheer schaars. Naast de ecologisch deskundige zijn ook diverse andere functies betrokken bij de uitvoering van werkzaamheden. Daarom zijn Stadswerk, VNG en brancheverenigingen VHG sinds 2007 actief bezig met het bevorderen van ecologische kennis en kunde in gemeenten en bij partijen die voor, met en in gemeenten werken. Dit om met ecologisch deskundigen te kunnen samenwerken en ook om meer kennis en kunde in de sector te krijgen.

Kwalificaties Stadswerk

Stadswerk heeft daarom, aanvullend aan de definitie van RVO, kwalificaties voor de verschillende taken uitgewerkt tot certificaten waarmee specifiek benodigde deskundigheid kan worden aangetoond. Diverse erkende opleiders bieden daarvoor bijbehorende scholingstrajecten aan. Met deze certificaten kunnen deelnemers aantonen over welke kwalificaties zij beschikken en kunnen bij contracten/aanbestedingen ook specifieke kwalificaties worden vereist van de opdrachtnemer en daarmee het niveau van de uitvoerende instantie bepalen op het vlak van kennis van soorten en hun ecologie. In bijlage 3 zijn de beschikbare certificaten toegelicht.

De Wet natuurbescherming vraagt om aantoonbaar zorgvuldig te handelen. Het is daarom nodig om inzicht te hebben bij welke werkzaamheden medewerkers kennis en kunde van de wet, beschermde soorten en zorgvuldig handelen nodig hebben en of deze aanwezig is. Dit geldt van visie- en planvorming, vergunningverlening tot en met realisatie en toezicht.

Verwerven deskundigheden

Door in beeld te brengen welke deskundigheid in de organisatie aanwezig is en welke nodig is, ontstaat ook een beeld van de nog in te vullen deskundigheden. Belangrijk is dat de deskundigheden aantoonbaar is. Neem bijvoorbeeld jaarlijks in personeelsdossiers op welke opleidingen en ervaringen in het afgelopen jaar zijn opgegaan op

dit onderwerp of zorg dat uit projectdossiers blijkt wie wat deed. Het ondertekenen van ecologisch werkprotocollen is hier ook een voorbeeld van.

Blijken er hiaten te zijn in de benodigde en beschikbare deskundigheid dan hier een planning voor maken om deze in te vullen met bijvoorbeeld extra scholing, inhuur van deskundigen, samenwerken met vrijwilligers ect.

Acties deskundigheid

- Breng in beeld welke deskundigheid in welke taak of functie nodig is.
- Breng aanwezige deskundigheid in beeld en leg deze vast.
- Verwerf taakgerichte deskundigheid conform kwalificaties van Stadswerk.
- Maak een plan om eventuele hiaten in te vullen en voer dit uit.

4.4 Rol gedragscode in werkprocessen

Bij gemeenten

De inzet van de Gedragscode soortbescherming gemeenten raakt verschillende werkprocessen in de organisatie. Het betreft:

- Bestuurlijke besluitvorming
- Planvoorbereiding
- Beleids- en beheerplanning
- Planvorming
- Werkvoorbereiding
- Aanbesteding en contractering
- Realisatie
- Toezicht op de realisatie

In de navolgend tabel is aangegeven welke taken door wie opgepakt dient te worden.

IMPLEMENTATIE WET NATUURBESCHERMING				
Nr.	**Taak gemeente**	**Uitvoerende instantie**	**Archivering**	**Coördinatie / aansturing**
1.	Inventarisatie soorten	Intern, extern, PGO's[4]	Bij voorkeur NDFF[5] of eigen GIS	Lokaal of landelijk

[4] Particuliere Gegevensbeherende Organisaties
[5] Nationale Database Flora en Fauna van BIJ12

IMPLEMENTATIE WET NATUURBESCHERMING				
Nr.	**Taak gemeente**	**Uitvoerende instantie**	**Archivering**	**Coördinatie / aansturing**
2.	Opstellen van kaart natuur(ontwikkel)structuur (essentiële gebieden voor aanwezige soorten)	Gemeente	Gemeente	Gemeente
3.	Uitwerken flora- en faunabeleid	Gemeente	Gemeente	Gemeente
4.	Uitwerken flora- en faunamanagement	Gemeente	Gemeente	Gemeente
5.	Uitvoering werkzaamheden: uitwerken of voorschrijven ecologisch werkprotocol	Alle partijen	Alle partijen	Projectleider en opdrachtnemer
6.	Handhaving	NVWA, Provincie, gemeente, BOA's	NVWA, Provincie	NVWA, Provincie, KLPD
7.	Informeren burgers en bedrijven	Gemeente	Gemeente	Gemeente

Bij overige organisaties

Ook van organisaties die voor of in opdracht of onder regie van gemeenten werken wordt verwacht dat in geval van een overtreding, kan worden aangetoond of de 'delictpleger' al dan niet alles wat als redelijk en billijk mag worden verwacht, gedaan heeft om schade te voorkomen of te beperken. Dit betekent dat voor de navolgende punten aantoonbaar bewijs in het projectdossier beschikbaar is:

- Overeenkomst waaruit blijkt dat deze gedragscode op het betreffende project of werk van toepassing is.
- Door opdrachtgever geaccepteerd plan van aanpak en ecologisch werkprotocol.
- Bewijzen van deskundigheden van in te zetten personen.
- Actuele soortgegevens en bewijzen dat controles hebben plaatsgevonden.
- Logboek met aanpassingen van het ecologisch werkprotocol.

Deze gedragscode kan worden ingezet bij werkzaamheden zoals genoemd in de gedragscode. Daardoor is het mogelijk om nadelige effecten op beschermde soorten te voorkomen en te borgen dat aantoonbaar zorgvuldig wordt gehandeld. De in de gedragscode genoemde maatregelen waarbij schade kan worden beperkt (D-maatregelen) zijn alleen mogelijk bij werkzaamheden met een noodzaak (wettelijk belang kunnen aantonen), die door of in opdracht van gemeenten worden uitgevoerd.

4.5 Ruimtelijke ontwikkeling of inrichting

Om te komen tot een zorgvuldige realisatie van een project binnen de kaders van de wettelijke soortbescherming, gelden tijdens de projectuitwerking van het plan de volgende specifieke acties:

- Uitvoeren van de uitvoerbaarheidstoets.
- Uitwerken hoe schade aan beschermde flora en fauna is te voorkomen of te beperken.
- Uitwerken en uitvoeren van het ecologisch werkprotocol.

In de navolgende tabel is een overzicht van alle stappen voor **zorgvuldige planvorming** opgenomen.

Fase	Handeling	Hulpmiddel
Basisinformatie (niet gekoppeld aan project)	Inzicht geven in soortinformatie	NDFF, GIS
PLANVORMING		
Toetsen	Uitvoeren uitvoerbaarheidstoets	Checklist I - Wel of geen gedragscode
Uitwerken	Uitwerken voorkomen of beperken van schade aan beschermde flora en fauna	Checklist II – Uitwerken zorgvuldig handelen in ecologisch werkprotocol
WERKVOORBEREIDING		
Contracteren	Verzamelen contractinformatie Formuleren opdracht	Checklist III – Detailleren ecologisch werkprotocol
Aanbesteden	Formuleren taakverdeling opdrachtgever en opdrachtnemer	RAW-standaardbepalingen
REALISATIE		
Uitvoeren	Uitvoeren algemeen en specifiek zorgvuldig handelen naar werklocatie en per soortgroep	Ecologisch werkprotocol en werkinstructie
Evalueren	Evalueren zorgvuldig handelen	Gedragscode en ecologisch werkprotocol, verslagen realisatie
TOEZICHT		
Controleren	Toetsen zorgvuldig handelen	Gedragscode, ecologisch werkprotocol en contract

4.5.1 Uitvoerbaarheidstoets

De haalbaarheid en uitvoerbaarheid van een ruimtelijke ontwikkeling is een essentiele vraag bij de start van een project. Daarvoor worden steeds meer maatschappelijke en milieutechnische eisen gehanteerd, gericht op duurzame ruimtelijke ontwikkeling. Het betreft onder andere:

- Natuur-inclusief bouwen of renoveren.
- Ontwerpen en bouwen volgens bijvoorbeeld Breeam.

Het is dan ook belangrijk in een zo vroeg mogelijk stadium inzicht te hebben in de aanwezige beschermde flora en fauna op een projectlocatie. Dit gebeurt in de vorm van de 'uitvoerbaarheidstoets' tijdens de initiatieffase van een project.

De uitvoerbaarheidstoets bestaat uit de hieronder beschreven stappen.

STAP 1, Verzamelen projectinformatie

In de initiatieffase dient bruikbare projectinformatie en bruikbare soortinformatie beschikbaar te zijn. Soortinformatie komt bij voorkeur beschikbaar uit een gemeentedekkend basisbestand, eventueel aangevuld met informatie uit overige bronnen en een inventarisatie van de projectlocatie en directe omgeving.

Gedurende de initiatieffase zorgt een ter zake kundige planvormer voor deze volledige, actuele en bruikbare informatie, zie 3.2 gedragscode.

Het resultaat van deze stap is:

- Onderbouwing van het waarom van het project en of het een project is met wel of geen erkende noodzaak.
- Kaart/digitale kaartlaag van de werklocatie, de werkgrens en de aanwezige categorieën terreintypen.
- Een overzicht van de werkzaamheden en een (indicatieve) planning.
- Een kaart/digitale kaartlaag (en eventueel een tabel) met daarop de aanwezige rust- en voortplantingslocaties en essentiële leefgebieden van beschermde soorten op/nabij de werklocatie aangevuld met de functie per verblijfplaats.

STAP 2, Toetsen aan geldende verbodsbepalingen

De volgende stap die de planvormer verricht, is het confronteren van de projectinformatie met de soortinformatie: worden er ja/nee verboden uit de Wet natuurbescherming overtreden? Waar worden er verboden overtreden en wanneer worden er verboden overtreden? Zie § 3.3 in de gedragscode.

Het resultaat van deze stap is:

- Een tabel of rekenblad (Exel-sheet) met een duidelijk overzicht van de combinatie soort, beschermingsstatus, type rust- en voortplantingsplaats, verboden die (mogelijk) overtreden worden op basis van de planning en wijze van uitvoering van het project.
- Conclusie: Geldt de Wet natuurbescherming ja/nee voor dit project?

STAP 3, Uitwerken zorgvuldig handelen

Op basis van de beschikbare informatie zijn er veelal diverse scenario's mogelijk voor het zorgvuldig uitvoeren van het project. Essentieel daarbij is welke scenario's er wettelijk mogelijk en praktisch haalbaar zijn, zie bijlage 4 voor een schematische weergave van de stappen en een checklist om de analyse te verwerken.

Dit zijn, op volgorde van zorgvuldig naar onzorgvuldig, de volgende mogelijke uitwerkingen:

- Bij welke soorten/type rust- en voortplantingsplaatsen **moet schade voorkomen** worden (zie § 2.2 en bijlage 2 uit de gedragscode)? Hiervoor kan de Stadswerk gedragscode worden ingezet.
- Bij welke soorten/rust- en voortplantingsplaatsen **kan** en gaat er schade voorkomen worden (keuzen binnen project)? Hiervoor kan de Stadswerk gedragscode worden ingezet.

Lukt voorkomen niet en geldt er een noodzaak en erkend belang voor het project en de soort, dan de volgende mogelijkheid uitwerken:

- Bij welke soorten/rust- en voortplantingsplaatsen mag en gaat er minimale schade verricht worden (**beperken**)? Hiervoor kan de Stadswerk gedragscode of een eventuele provinciale vrijstelling worden ingezet.

Lukt beperken niet en geldt er een noodzaak en erkend belang voor het project en de soort, dan de volgende mogelijkheden uitwerken:

- Project aanpassen zodat alsnog voorkomen of beperkt kan worden.
- Bij welke soorten/rust- en voortplantingsplaatsen kan er geen schade voorkomen/beperkt worden en/of biedt de gedragscode niet de gewenste uitwerking, en geldt er wel een noodzaak: voor deze situaties moet een ontheffing of een ontheffing via een omgevingsvergunning worden aangevraagd.

Lukt het voorkomen van een overtreding niet en geldt er geen noodzaak:

- Indien de soort en het verbod is vrijgesteld, de provinciale vrijstelling benutten.
- Kan er geen vrijstelling worden benut dan is het werk **niet uitvoerbaar** en dient het project te worden aangepast (overleg met de initiatiefnemer).

Bovenstaande uitwerking is op volgorde van zorgvuldig-onzorgvuldig handelen. Bij een minder zorgvuldige keuze, moet worden onderbouwd waarom deze keuze is gemaakt.

Het resultaat van deze stap is:

- Besluitvorming over het gekozen scenario met daarin de aanpak en uitwerking (is aanvulling) van het zorgvuldig handelen in het ecologische werkprotocol planvormingsfase.

4.5.2 Planuitwerking

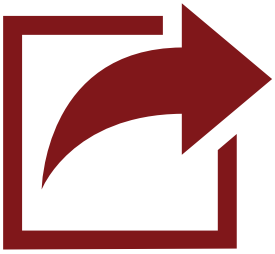
De resultaten uit de voorgaande fase dienen aantoonbaar geborgd te zijn in de verdere planuitwerking en realisatie van het project. Hiervoor geldt het ecologisch werkprotocol als format (zie gedragscode paragraaf 3.4.4).

Het gekozen scenario wordt als volgt uitgewerkt:

- Praktische borging: Aanpak op hoofdlijnen uitwerken per soort per type werkzaamheid en per projectonderdeel.
- Juridische borging: Onderbouwen van de keuze voor inzet van de gedragscode en/of provinciale vrijstelling en/of aanvragen ontheffing of ontheffing via omgevingsvergunning, met een specificatie van het eventuele onderdeel van het project per juridische borging.

Overgang planuitwerking naar werkvoorbereiding

De planvorming wordt afgesloten met een overdracht naar de werkvoorbereiding. Het resultaat van deze stap is een informatieset met als inhoud:

- Beschikbare actuele soortinformatie op de projectlocatie en directe omgeving.
- Ecologisch werkprotocol planvorming met inzicht in:
  - Te behouden rust- en voortplantingsplaatsen of groeiplaatsen op/nabij de projectlocatie.
  - Te verplaatsen voortplantingsplaatsen of groeiplaatsen op/nabij de projectlocatie.
  - Te plaatsen faunavoorzieningen op/nabij de projectlocatie.
  - Op te heffen rust- en voortplantingsplaatsen op de projectlocatie[6].
  - Overige soortinformatie waarvoor zorgvuldig handelen vereist is.
- De bij het ecologisch werkprotocol behorende juridische borging: gedragscode, vrijstelling en/of ontheffing of ontheffing via omgevingsvergunning.

[6] Alleen mogelijk op basis van een ontheffing!

4.5.3 Werkvoorbereiding

Afhankelijk van een eventuele samenwerkingsvorm of aanbesteding, wordt bepaald wie wat doet. In alle gevallen dienen tijdens de werkvoorbereiding de volgende stappen aangaande soortbescherming doorlopen te worden.

STAP 1, Controleren op actuele project informatie

a. Verkrijgen van actuele en bruikbare informatie over de aanwezigheid van beschermde soorten en hun rust- en voortplantingsplaatsen.

b. Informatie over hoe met de rust- en voortplantingsplaatsen om te gaan. Deze informatie dient vanuit de planvorming beschikbaar te zijn en technisch te worden vertaald ten behoeve van de realisatie (bv. gegevens opnemen op bestekteke-ningen).

c. De informatie in het contract opnemen en beschikbaar stellen: locaties/concentraties van groeiplaatsen, rust- en voortplantingsplaatsen en bijbehorende gegevens (o.a. soort en type rust- en voortplantingsplaats).

d. Opnemen van het projectplan met daarin de beschrijving van het project: aanleiding, visie en strategie. Deze informatie komt vanuit de planvorming.

e. Specificeren van de opdracht: welke werkzaamheden worden verwerkt in de opdracht, aangevuld met uitvoeringsspecificaties zoals tijdpad en fasering. De planvorming levert de informatie die technisch dient te worden vertaald ten behoeve van de realisatie.

f. Bepalen van de juridische borging van de Wet natuurbescherming; bijvoorbeeld de Stadswerk gedragscode. Planvorming levert de wijze van borging en de bijbehorende stukken.

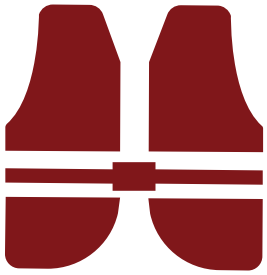
Het resultaat van deze stap is een bruikbare set gegevens voor het zorgvuldig kunnen omgaan met beschermde soorten op en nabij de werklocatie.

STAP 2, Uitwerken ecologisch werkprotocol realisatie

Het ecologisch werkprotocol als onderdeel van het plan van aanpak, vormt de technische uitwerking van het project en de gedragscode (of ontheffing/omgevingsvergunning), gericht op het aantoonbaar zorgvuldig realiseren van de werkzaamheden.

Voor het opstellen van een ecologisch werkprotocol dient het format uit de gedragscode (paragraaf 3.4.4) te worden aangehouden. Stadswerk heeft hiervoor ook een voorbeelduitwerking ontwikkeld (zie separaat document van het Handboek Soortbescherming).

Afhankelijk van de samenwerkingsvorm en/of aanbesteding zal de partij die het plan opstelt verschillen. Veel voorkomende mogelijkheden zijn:

a. De opdrachtgever/aanbestedende gemeente stelt het ecologisch werkprotocol op. Dit is o.a. het geval bij complexe/compacte projecten waarbij de opdrachtgever alle informatie en deskundigheid in huis heeft.

b. De inschrijver stelt het ecologisch werkprotocol op in het kader van een aanbesteding. Deze variant kan bv worden toegepast bij aanbestedingen waarbij volgens EMVI de opdrachtgever wordt bepaald en waarbij natuur een bepalend criterium is.

c. Eventueel kan de inschrijvers worden gevraagd om een bepaald deel van het project uit te werken zodat in een kort tijdsbestek en tegen beperkte kosten toch inzicht in hun aanpak ontstaat.

d. De opdrachtnemer stelt het ecologisch werkprotocol op. Dit is bijvoorbeeld mogelijk bij aanbesteding van een RAW-bestek, na gunning.

Het resultaat van deze stap is:

- Besluit: welke partij stelt het ecologisch werkprotocol voor de realisatie op.
- Het ecologisch werkprotocol voor de realisatie is beschikbaar voor de start van het werk.

4.5.4 Aantoonbaar zorgvuldig realiseren

Alle betrokkenen bij werkzaamheden op plaatsen met beschermde soorten dienen aantoonbaar conform het ecologisch werkprotocol te werken.

Het resultaat van deze stap is:

- De gedragscode en het ecologisch werkprotocol zijn aanwezig op de werklocatie.
- Het ecologisch werkprotocol is uitgewerkt in 1 of meerdere werkinstructies. Veelal maakt de uitvoerder deze instructies. De opdeling in meerdere instructies gebeurt op basis van planning, werklocatie/categorie en maatregel en is gericht op de doelgroep.
- Medewerkers hebben een instructie zorgvuldig handelen gekregen en dienen conform deze instructie te werken. De uitvoerder verzorgd deze instructies. Een deskundige begeleidt het zorgvuldig handelen.
- Indien er in de praktijk een afwijking ten opzichte van de voorgenomen aanpak en bekende soorten wordt vastgesteld, dient dit teruggekoppeld te worden conform het ecologisch werkprotocol.

Acties werkproces ROI

- Per project de uitvoerbaarheidstoets uitvoeren.
- Is het project uitvoerbaar dan in het ecologisch werkprotocol uitwerken hoe schade aan beschermde flora en fauna is te voorkomen of te beperken.
- Project uitvoeren volgens het ecologisch werkprotocol.

4.6 Bestendig beheer of onderhoud

Zorgvuldig handelen in de praktijk vraagt om een goede en eenduidige voorbereiding. Afhankelijk van afspraken en het eventuele type contract, verschuift de taakverdeling tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. De opdrachtgever blijft echter altijd de eindverantwoordelijke partij.

In onderstaande uitwerking zijn de te verrichten acties opgenomen op volgorde van het werkproces. Het maakt niet uit wie het doet, als het maar gebeurt.

4.6.1 Werkvoorbereiding

Stap1, Verzamelen actuele informatie

Voor het zorgvuldig handelen is actuele natuurinformatie nodig en duidelijke informatie over het bestendig beheer van de projectlocatie of het beheergebied. Bronnen zijn onder meer:

- Een basisbestand met natuurinformatie.
- Beheersysteem.
- Inventarisatie van de werklocatie.

Het resultaat van deze stap is:

- Onderbouwing van het waarom van de werkzaamheden en of er wel of geen noodzaak (erkend belang) voor het uitvoeren ervan aanwezig is.
- Kaart/digitale kaartlaag van de werklocatie, de werkgrens en de aanwezige categorieën terreintypen.
- Een overzicht van de werkzaamheden en een (indicatieve) planning.
- Een kaart/digitale kaartlaag (en eventueel een tabel) met daarop de aanwezige rust- en voortplantingslocaties en essentiële leefgebieden van beschermde soorten op/nabij de werklocatie aangevuld met de functie per verblijfplaats.

Stap 2, Uitvoerbaarheidstoets (risicoanalyse)

De volgende stap is het confronteren van de beheerinformatie met de soortinformatie: worden er ja/nee verboden uit de Wet natuurbescherming overtreden? Waar worden er verboden overtreden en wanneer worden er verboden overtreden? Zie ook paragraaf 5.3 van de gedragscode.

Het resultaat van deze stap is:

- Een tabel of rekenblad (Exelsheet) met een duidelijk overzicht van de combinatie soort, beschermingsstatus, type rust- en voortplantingsplaats, verboden die (mogelijk) overtreden worden op basis van de planning en de werkzaamheid.
- Conclusie: Geldt de Wet natuurbescherming wel of niet voor dit werk?

Indien de verboden (mogelijk) overtreden worden, geldt de volgende uitwerking van de conclusie in volgorde van zorgvuldig naar onzorgvuldig, zie ook bijlage 4 voor een schematische weergave en een checklist.

- Bij welke soorten/type rust- en voortplantingsplaatsen moet schade **voorkomen** worden (zie § 2.2 en bijlage 2 uit de gedragscode)? Hiervoor kan de Stadswerk gedragscode worden ingezet.
- Bij welke soorten/rust- en voortplantingsplaatsen kan en gaat er schade **voorkomen** worden? Hiervoor kan de Stadswerk gedragscode worden ingezet.

Lukt voorkomen niet en geldt er een noodzaak (erkend belang) voor de soort en de maatregel, dan de volgende mogelijkheden uitwerken:

- Bij welke soorten/rust- en voortplantingsplaatsen mag en gaat er minimale schade toegebracht worden ofwel is **beperkt overtreden** van verboden mogelijk? Hiervoor kan de Stadswerk gedragscode worden ingezet of indien de soort en het verbod is vrijgesteld de provinciale vrijstelling.
- Bij soorten of rust- en voortplantingsplaatsen waarvoor er **geen schade voorkomen**/beperkt kan worden en/of biedt de gedragscode niet de gewenste uitwerking en geldt er wel een **noodzaak,** dan moet of het project worden aangepast of voor een ontheffing of een ontheffing via omgevingsvergunning worden aangevraagd. Indien de soort is vrijgesteld kan ook de provinciale vrijstelling worden benut.

Lukt het voorkomen van een overtreding niet en geldt er geen noodzaak:

- Indien mogelijk voor de soort en het verbod de provinciale vrijstelling benutten
- Het werk is niet uitvoerbaar en is er overleg met de initiatiefnemer nodig om het project of werk aan te passen.

Bovenstaande uitwerking is op volgorde van zorgvuldig naar onzorgvuldig handelen. Bij een minder zorgvuldige keuze, moet worden onderbouwd waarom deze keuze is gemaakt.

Het resultaat van deze stap is:

- Besluitvorming over de gekozen variant(en) en deze uitwerken in het ecologisch werkprotocol ten behoeve van de realisatie.

STAP 2, Uitwerken ecologisch werkprotocol (risicomanagement)

Het ecologisch werkprotocol, als onderdeel van het plan van aanpak, vormt de technische uitwerking van het project en de gedragscode (of ontheffing of omgevingsvergunning), gericht op het aantoonbaar zorgvuldig realiseren van de werkzaamheden.

Het ecologisch werkprotocol dient worden opgesteld volgens het format uit de gedragscode, zie checklist III-BB in paragraaf 5.4.3 van de gedragscode. Stadswerk heeft ook een voorbeelduitwerking van een ecologisch werkprotocol ontwikkeld met toelichting voor bestendig beheer of onderhoud (zie separaat document van het Handboek soortbescherming).

Afhankelijk van de samenwerkingsvorm en/of aanbesteding zal de partij die het plan opstelt verschillen. Veel voorkomende mogelijkheden zijn:

1. De opdrachtgever/aanbestedende gemeente stelt het ecologisch werkprotocol op. Dit is o.a. het geval bij complexe/compacte beheerwerkzaamheden waarbij de opdrachtgever alle informatie en deskundigheid in huis heeft.
2. De inschrijver stelt het ecologisch werkprotocol op in het kader van een aanbesteding. Deze variant kan bijvoorbeeld worden toegepast bij aanbestedingen waarbij volgens EMVI de opdrachtnemer wordt bepaald en waarbij natuur een bepalend criterium is.
3. Eventueel kan de inschrijvers worden gevraagd om één maatregel op één bepaalde locatie met bepaalde soorten uit te werken zodat in een kort tijdsbestek en tegen beperkte kosten toch inzicht in de aanpak ontstaat.
4. De opdrachtnemer stelt het ecologisch werkprotocol op. Dit is bijvoorbeeld mogelijk bij aanbesteding van een RAW-bestek, na gunning.

Het resultaat van deze stap is:

- Besluit: welke partij stelt het ecologisch werkprotocol op.
- Het ecologisch werkprotocol voor de realisatie is beschikbaar voor de start van het werk.

4.6.2 Aantoonbaar zorgvuldig realiseren

Alle betrokkenen bij werkzaamheden op plaatsen met beschermde soorten dienen aantoonbaar conform het ecologisch werkprotocol te werken.

Dit betekent voor de praktijk dat onderstaande punten zijn geregeld:

- Gedragscode en het ecologisch werkprotocol zijn aanwezig op de werklocatie.
- Het ecologisch werkprotocol is uitgewerkt in 1 of meerdere werkinstructies. Veelal maakt de uitvoerder deze instructies. De opdeling in meerdere instructies gebeurt op basis van planning, werklocatie/categorie en maatregel en is doelgroep gericht.
- Medewerkers hebben een instructie zorgvuldig handelen gekregen en dienen conform deze instructie te werken. De uitvoerder verzorgd deze instructies. Een deskundige begeleidt het zorgvuldig handelen.
- Indien er in de praktijk een afwijking ten opzichte van de voorgenomen aanpak en bekende soorten wordt vastgesteld, dient dit teruggekoppeld te worden conform het ecologisch werkprotocol.

Acties werkproces BBO

- Per contract de uitvoerbaarheidstoets (risicoanalyse) uitvoeren.
- Is het contract uitvoerbaar dan in het ecologisch werkprotocol uitwerken hoe schade aan beschermde flora en fauna is te voorkomen of te beperken.
- Contract uitvoeren volgens het ecologisch werkprotocol.
-

4.7 Omgaan met calamiteiten

Een calamiteit betreft een onvoorziene gebeurtenis die actie vereist vanwege een acuut risico voor de volksgezondheid of openbare veiligheid. Voorbeelden van situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. Dergelijke calamiteiten vallen buiten de vrijstelling van de gedragscode.

In minder acute situaties – er is nog wel sprake van een calamiteit maar het acute gevaar is geweken en er is tijd voor afstemming en het treffen van maatregelen – waarbij niettemin de veiligheid van mensen, gebouwen, installaties of kunstwerken in gevaar is, wordt onmiddellijk met een ecologisch deskundige of ter zake kundige overlegd over de werkwijze die in die situatie het meeste recht doet aan de bescherming van aanwezige juridisch beschermde soort(en).

Vervolgens vindt er een afweging plaats van het advies in de context van het incident en wordt op basis daarvan gehandeld. Een besluit hierover dient te worden genomen door of namens de verantwoordelijke bestuurder. De uitvoerder van de maatregelen dient onder de verantwoordelijkheid van de bestuurder te werken op basis van een mandaat.

Het besluit met bijbehorend advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden in het projectdossier gedocumenteerd. Voor zover mogelijk wordt de calamiteit, de gevolgen voor rust- en voorplantingsplaatsen en de werkwijze met beelden vastgelegd zodat het zorgvuldig handelen kan worden aangetoond.

4.8 Zorgvuldige toetsing vergunningverlening

Gemeenten zijn het loket waar initiatiefnemers hun vergunningaanvragen doen voor ruimtelijke projecten. Het betreft de aanvraag omgevingsvergunning. Op basis van de Wet natuurbescherming of de Omgevingswet kan een natuur-inclusieve omgevingsvergunning worden aangevraagd.

Voor het zorgvuldig kunnen toetsen van natuur-inclusieve vergunningaanvragen is het nodig het volgende te regelen:

- Deskundige medewerkers die aanvragen natuurtechnisch kunnen beoordelen en kunnen beoordelen of een aanvraag wel/niet volledig is ten aanzien van natuur (gebieden, soorten en houtopstanden).
- Actuele natuurinformatie van het gehele bestuurlijke areaal die bij alle vergunningaanvragen ter toetsing kan worden ingezet:
  - Grens bebouwde kom houtopstanden.
  - Begrenzing Natura 2000-gebieden.
  - Locaties met rust- en voortplantingsplaatsen en groeiplaatsen van beschermde soorten en essentiële leefgebieden.
  - Aanvullende eigen regelgeving en beleidskaders gericht op behoud en herstel van biodiversiteit.

- Een doelstelling voor vergunningverlening gericht op kwalitatief juiste beoordelingen en volledige vergunningen in plaats van een beoordeling die op alleen kwantitatieve doelen is gericht.

4.9 Toezicht en handhaving

Gemeenten zijn primair niet verantwoordelijk voor handhaving op de uitvoering van de Wet natuurbescherming – het bevoegd gezag bestaat uit het Rijk en de provincies – hebben gemeentelijke handhavers wel de taak om overtredingen Wet natuurbescherming te signaleren en desgewenst handhavend op te treden. Dit zijn de politie en de Buitengewoon Opsporing Ambtenaren (BOA), actief in Domein 2. Voor deze taken vallen de BOA's direct onder het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Voor alle handhavers geldt primair een adequate deskundigheid ten aanzien van het kunnen beoordelen of er verboden uit de Wet natuurbescherming worden overtreden.

Toezichthouders vallen wel onder de volledige bevoegdheid van de gemeente. Voor de toezichthouders gelden twee kernprocessen:

1. Toezicht op de realisatie van contracten.
2. Toezicht op de naleving van vergunningen.

4.9.1 Toezicht op de realisatie van contracten

Tijdens de realisatie van een contract of privaatrechtelijke overeenkomst houdt de opdrachtgever/directie toezicht op het realiseren van het contract. Tijdens dit toezicht kan de Wet natuurbescherming aan bod komen.

Voor de toezichthouder op contracten waarbij de Wet natuurbescherming relevant is, betekent dit dat onderstaande punten geregeld dienen te zijn:

- Beschikken over passende deskundigheid om toezicht te kunnen houden op zorgvuldig handelen Wet natuurbescherming.
- Beschikking hebben over een volledig dossier van de opdracht. Ten aanzien van natuur zitten daaronder meer in:
  - Contract met onder meer actuele natuurinformatie.
  - Geldende juridische borging, bv Stadswerk gedragscode.
  - Ecologisch werkprotocol (geaccepteerd door de opdrachtgever).

- Werkplan toezicht met daarin onder meer de stop- en bijwoonpunten en niet aangekondigde momenten om het zorgvuldig handelen te kunnen beoordelen.
- Rapportage van het toezicht: geeft inzicht of er wel/niet zorgvuldig wordt gehandeld en welke consequenties dat heeft:
  - Stilleggen van het werk.
  - Opleggen van de in het contract opgenomen boetes.
  - Wanneer schade aan (rust- en voortplantingsplaatsen van) beschermde flora en/of fauna is toegebracht, wordt een collega van handhaving en/of het bevoegd gezag ingezet.
  - Beëindigen van het contract en de nog uit te voeren werkzaamheden door een andere aannemer laten uitvoeren, waarbij eventuele meerkosten verhaald worden op de in gebreke gestelde aannemer.

4.9.2 Toezicht op de naleving van vergunningen

De gemeente is verantwoordelijk voor het toezien op de naleving van de door haar verstrekte natuur-inclusieve omgevingsvergunningen.

Voor de toezichthouder die deze taak heeft, gelden de volgende resultaten:

- Beschikking hebben over een volledig dossier van de verstrekte vergunning. Ten aanzien van natuur zitten daaronder meer in:
  - Actuele natuurinformatie.
  - Vergunning met eventuele details ten aanzien van het zorgvuldig omgaan met beschermde soorten en hun rust- en voortplantingsplaatsen.
- Werkplan toezicht met daarin onder meer de momenten om het zorgvuldig handelen te beoordelen.
- Rapportage van het toezicht: geeft inzicht of er wel/niet zorgvuldig wordt gehandeld en welke consequenties dat heeft:
  - Waarschuwing.
  - Stilleggen van het werk.
  - Eventuele boetes voor het niet naleven van de vergunning.
  - Wanneer schade aan (rust- en voortplantingsplaatsen van) beschermde flora en/of fauna is toegebracht, wordt een collega van handhaving en/of het bevoegd gezag ingezet.

BIJLAGE 1, Indeling soortgroepen

Hoofdgroepen

- Vogels
- Zoogdieren
- Reptielen
- Amfibieën
- Vissen
- Vlinders (dagvlinders)
- Libellen
- Kevers
- Slakken
- Tweekleppige
- Kreeftachtige
- Vaatplanten (planten)
- * Overige soortgroepen (bijvoorbeeld bijen)

Hoofd-groep	nr	Soortgroep	Specificatie
Vogels (naar Petersons)			
	v1	Futen	
	v2	Aalscholvers	
	v3	Grote waadvogels	Reigers, Roerdompen, Kraanvogels, Lepelaar, Ooievaars.
	v4	Zwanen	
	v5	Ganzen	
	v6	Eenden	Zwemeenden, Duikeenden, Zeeëenden, Zaag-bekken, Bergeenden, Witkopeend
	v7	Roofvogels	Kiekendieven, Wouwen, Buizerden, Haviken, Arenden, Valken
	v8	Hoenders	
	v9	Rallen, Bleshoenders	
	v10	Steltlopers	Plevieren, Kievit, Steen-, Strand-, Oeverlo-pers, Grutto's, Wulpen, Kluten, Snippen, Rui-ters, Tureluur, Franjepoten, Kemphaan

Hoofd-groep	nr	Soortgroep	Specificatie
	v11	Meeuwen	
	v12	Sterns	
	v13	Duiven	
	v14	Uilen	
	v15	Nachtzwaluw, Hop	
	v16	IJsvogel	
	v17	Spechten	
	v18	Leeuweriken	
	v19	Gierzwaluw	
	v20	Zwaluwen	
	v21	Piepers, Kwikstaarten	
	v22	Tapuiten, Roodstaarten, Rood-blauwborsten, Nachtegaal	
	v23	Lijsters	
	v24	Zangers	
	v25	Goudhaantjes, winterko-ning,	
	v26	Boomkruiper, -klever	
	v27	Mezen, Staartmees, Baardmannetje	
	v28	Vliegenvangers, Klauwie-ren	
	v29	Eksters, Notenkrakers, Kauwen, Gaaien, Wiele-waal, Spreeuw	
	v30	Kraaien	
	v31	Vinken	
	v32	Huismus, Heggemus	
	v33	Gorzen	

Hoofd-groep	nr	Soortgroep	Specificatie
Landzoogdieren (lijst WNB-wet)			
	lz1	Muizen	Alle soorten behalve huismuis
	lz2	Vleermuizen	Alle soorten
	lz3	Marterachtigen	Das, Boommarter, Steenmarter, Bunzing, Wezel, Hermelijn
	lz4	Hertachtigen	Edelhert, Damhert, Ree
	-	Haas	
	-	Konijn	
	-	Molmuis	
	-	Egel	
	-	Wild zwijn	
	-	Vos	
	-	Eekhoorn	
	-	Bever	
	-	Wilde kat	
	-	Lynx	
	-	Otter	
	-	Wolf	
	-	Hamster	
	-	Woelrat	
Reptielen			
	r1	Slangen	Adder, Ringslang, gladde slang
	r2	Hagedissen	Levendbarende hagedis, Hazelworm, Muurhagedis, Zandhagedis
Amfibieën			
	a1	Kikkers	Bruine kikker, Middelste groene kikker, Meerkikker, Heikikker, Poelkikker, Boomkikker
	a2	Padden	Gewone pad, Geelbuikvuurpad, Knoflookpad, Rugstreeppad, Vroedmeesterpad
	a3	Salamanders	Kleine watersalamander, Alpenwatersalamander, Vinpootsalamander, Vuursalamander, Kamsalamander

Hoofd-groep	nr	Soortgroep	Specificatie
Vissen			
	Vis1	Vissen	Grote modderkruiper
			Beekdonderpad, Kwabaal
			Beekprik, Elrits, Gestippelde alver,
			Houting, Steur
Vlinders			
	vl1	Dagvlinders	Bepaalde soorten
Libellen			
	L1	Echte libellen	
	L2	Juffers	
Kevers			
	K1	Kevers	Vliegend hert, Heldenbok, Juchtleerkever, Vermiljoenkever
	K2	Waterkevers	Brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever
Kreeftachtigen			
	k1	Rivierkreeften	Europese rivierkreeft
Tweekleppigen			
	t1	Zoetwatermossel	Bataafse stroommossel
Planten (* Beschermde planten die na 1990 in minimaal 50 atlasblokken zijn aangetroffen (zeldzaam)			
	1	Dennenorchis	
	2	Dreps	
	3	Drijvende waterweegbree	
	4	Groenknolorchis	
	5	Groot spiegelklokje	
	6	Grote leeuwenklauw	
	7	Kartuizer anjer	
	8	Kluwenklokje	
	9	Korensla	
	10	Muurbloem	

BIJLAGE 2, Formulier evaluatie maatregelen

Voor verlenging van gedragscodes vraagt de minister om een evaluatie van onder andere de functionaliteit van de maatregelen uit de gedragscode, zie pagina 8 van het Goedkeuringsbesluit achter in de gedragscode. Door jaarlijks aan Stadswerk via info@stadswerk.nl onder vermelding van 'evaluatie gedragscode' door te geven welke maatregelen u hebt ingezet en eventueel hebt aangevuld helpt u Stadswerk mee om de gedragscode te verbeteren.

FORMULIER EVALUATIE MAATREGELEN GEDRAGSCODE		
Nr.	**Onderwerp**	**In te vullen door gebruiker**
1.	Naam gebruiker gedragscode	
2.	Jaar van evaluatie	
	Waarvoor is de gedragscode ingezet:	
3.	- Type project (BBO/ROI)	
4.	- Locatie van het project (gemeente)	
5.	Voor welke beschermde soorten is de gedragscode ingezet?	
6.	Welke maatregelen uit de gedragscode zijn toegepast?)	(§, soortgroep en maatregel noemen)
7.	Heeft deze maatregel gefunctioneerd?	(Geef een toelichting per maatregel en stuur toegepaste ecologische protocollen en monitoringsverslagen als bijlagen mee) Voeg eventueel extra rijen toe.
	- Maatregel 1	
	- Maatregel 2	
	- Maatregel 3	
	- Maatregel 4	

FORMULIER EVALUATIE MAATREGELEN GEDRAGSCODE		
Nr.	**Onderwerp**	**In te vullen door gebruiker**
8.	Heeft u verbeterpunten voor de maatregelen?	
	- Maatregel 1	
	- Maatregel 2	
	- Maatregel 3	
	- Maatregel 4	
9.	Welke effecten (trends) heeft u waargenomen ten aanzien de beschermde soorten waarvoor de maatregelen zijn ingezet?	
10.	Overige opmerkingen	

BIJLAGE 3, Deskundigheidsbevordering

De Rijksoverheid stelt specifieke eisen aan een ecologische deskundige (zie § 2.3). Om te kunnen voldoen aan de RVO-eisen is er specifieke ecologische kennis en kunde en aantoonbare praktijkervaring nodig.

Het aanbod ecologisch deskundigen is in verhouding tot de hoeveelheid werkzaamheden voor ruimtelijke ontwikkelingen en bestendig beheer schaars. Daarom zijn Stadswerk, VNG en VHG sinds 2007 actief bezig met het bevorderen van ecologische deskundigheid in gemeenten, bij partijen die voor, met en in gemeenten werken. Dit om met ecologisch deskundigen te kunnen samenwerken en ook om meer deskundigheid te in de sector krijgen.

De deskundigheidsbevordering is ingestoken in de vorm van een certificering. Deze certificering is opgedeeld in twee categorieën:

I. Zorgvuldig inventariseren.
II. Zorgvuldig handelen.

I Zorgvuldig inventariseren

Voor de bevordering van deze deskundigheid heeft Stadswerk curricula en eindtermen ontwikkeld voor:

- Flora- en faunacontroleur.
- Flora- en fauna inspecteur.

Personen die middels een toetsing aantonen te voldoen aan het curriculum, ontvangen een op naam gesteld certificaat. Hierna volgt een samenvatting van de curricula.

Flora- en faunacontroleur

De flora- en faunacontroleur is ter zake kundig in het lokaliseren van rust- en voortplantingsplaatsen. Deze persoon kan de verkennende inventarisatie in het terrein verrichten.

- Heeft kennis van rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde soorten die veel voorkomen in groenvoorzieningen, water, gebouwen, nutsvoorzieningen, e.d.
- Kan rust- en voortplantingsplaatsen van (beschermde) flora en fauna op basis van geluid en visueel waarnemen, opsporen (lokaliseren) en koppelen aan een soortgroep.
- Kan de gegevens op een juiste wijze registreren.
- Maakt gebruik van gestandaardiseerde/verkennende inventarisatie methoden.

Flora- en fauna-inspecteur

De flora- en fauna-inspecteur is ter zake kundig in het aantonen of uitsluiten van het gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen. Deze persoon kan soortspecifieke inventarisaties verrichten.

- Heeft kennis van rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde soorten die veel voorkomen in groenvoorzieningen, water, gebouwen, nutsvoorzieningen, e.d.
- Kan het type en het gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen vaststellen en kan de rust- en voortplantingsplaatsen aan een specifieke soort koppelen.
- Kan specifieke inspectie middelen op een juiste wijze inzetten, zoals bijvoorbeeld een life trap of batdetector.
- Maakt gebruik van gestandaardiseerde en erkende inventarisatie methoden zoals beschreven in kennisdocumenten soortenbescherming van BIJ12 (zie website BIJ12) en het Nederlands soortenregister.

Specialist

Ter aanvulling op de controleur en inspecteur, wordt in de praktijk tevens gebruik gemaakt van specialisten. Kenmerken van een specialist zijn:

- Heeft zich veelal gespecialiseerd in één of enkele soorten/soortgroepen.
- Kan de omvang van een populatie in beeld brengen en verbanden leggen tussen verschillende groeiplaatsen, rust- en voortplantingsplaatsen.
- Kan de staat van instandhouding bepalen en de ontwikkeling van de populatie bepalen en onderbouwen.

Voor de specialist geldt, dat deze zijn/haar deskundigheid aantoont met meerdere publicaties van onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat:

- Hij/zij minimaal vijf jaar actief is met het onderzoeken van een bepaalde soort/soortgroep.
- Hij/zij aantoonbaar deskundig is op het vlak van populatiedynamica en beschikt over dergelijke toegepaste kennis aangaande de soort/soortgroep.
- Hij/zij de deskundigheid actief op niveau houdt: Actuele (inter-) nationale kennis van de soortgroep (o.a. vakliteratuur).

II Zorgvuldig handelen

Voor de bevordering van deze deskundigheid heeft Stadswerk curricula en eindtermen ontwikkeld voor:

- Planvormer/Planvoorbereider (ruimtelijke ontwikkeling).
- Projectleider/Werkvoorbereider/Beheerder (ruimtelijke ontwikkeling en bestendig beheer).
- Opzichter/Uitvoerder/Toezichthouder (ruimtelijke ontwikkeling en bestendig beheer).
- Voorman/Medewerker (bestendig beheer, deels ook inzetbaar voor ruimtelijke ontwikkeling).

Personen die middels een toetsing aantonen te voldoen aan het curriculum, ontvangen een op naam gesteld certificaat. Hierna volgt een samenvatting van de curricula.

Planvormer/Planvoorbereider

- Heeft kennis van natuurwetgeving, natuurbeleid en de kaders voor ruimtelijke ontwikkelingen.
- Heeft kennis van de instrumenten: gedragscode, ontheffing, vrijstelling en omgevingsvergunning.
- Kan bepalingen van de Wet natuurbescherming vertalen naar een plan/ontwerp en contractspecificaties (bv. programma van eisen).
- Kan ecologische inventarisaties en adviezen interpreteren en toepassen.
- Heeft voor het zorgvuldig handelen conform deze gedragscode, soortspecifieke kennis van beschermde flora en fauna en hun levenswijze.
- Heeft inzicht in de seizoensverschillen met betrekking tot het voorkomen van beschermde flora en fauna.
- Heeft inzicht in de relatie tussen terreinsamenstelling en mogelijk aanwezige vaste rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde soorten.

Projectleider/Werkvoorbereider/Beheerder

- Kan de soortbescherming conform deze gedragscode verwerken in een contract (bv. RAW-bestek).
- Kan natuurwetgeving in combinatie met de contractdocumenten vertalen naar een ecologisch werkprotocol: o.a. het uitvoeren van een risicoanalyse en het uitwerken van het risicomanagement op basis van de maatregelcatalogus uit deze gedragscode.
- Heeft kennis van beschermende maatregelen en zorgvuldig handelen.

- Heeft voor het zorgvuldig handelen conform deze gedragscode, soortspecifieke kennis van mogelijk aanwezige beschermde flora en fauna en hun levenswijze.
- Heeft inzicht in de seizoensverschillen met betrekking tot groeiplaatsen en het gebruik van rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde soorten.

Opzichter/Uitvoerder/Toezichthouder

- Kan voor het zorgvuldig handelen conform deze gedragscode, beschermde flora en fauna en hun groeiplaatsen of rust- en voortplantingsplaatsen herkennen.
- Kan risicomanagement uitvoeren en aansturen, o.a. verzorgen werkinstructies op basis een ecologisch werkprotocol.
- Kan toetsen of er volgens deze gedragscode en het ecologisch werkprotocol wordt gewerkt (er zorgvuldig wordt gehandeld).
- Kan relevante gegevens registreren en terugkoppelen.

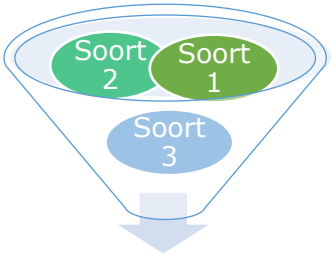
Voorman/Medewerker (minimaal 1 per ploeg per werklocatie)

- Kan beschermde flora en fauna en hun groeiplaatsen en rust- en voortplantingsplaatsen herkennen.
- Kan zorgvuldig handelen op basis van werkinstructies uit een ecologisch werkprotocol, dit betreft het toepassen van zorgvuldige werk- technieken en beschermende maatregelen.
- Kan relevante informatie over flora en fauna terugkoppelen met de opzichter/uitvoerder/toezichthouder.

BIJLAGE 4, Analyse zorgvuldig handelen

START AFWEGING

Per aanwezige beschermde soort op of nabij de project of werklocatie de 4 vragen beantwoorden; de antwoorden in de tabel invullen

BRON	*STAP*	*RESULTAAT*
Gedragscode § 2.2 Gedragscode Bijlage 2 en 3	**1. Check reikwijdte en noodzaak project**	*Per soort inzicht of voorkomen mogelijk is*
Soort staat in Bijlage 2 op voorkomen	1a. MOET schade worden voorkomen?	Gedragscode is inzetbaar
Mogelijkheden binnen project	1b. KAN schade worden voorkomen?	
Te overtreden verboden[7]	**2. Kan schade NIET worden voorkomen maar wel beperkt?**	*Per soort inzicht of schade mag worden toegebracht*
Soorten waarvoor een provinciale vrijstelling* geldt	2a. Geplande schade MAG worden toegebracht	Vrijstelling of gedragscode is inzetbaar
Soorten waarvoor geen provinciale vrijstelling* geldt	2b. Geplande schade mag NIET worden toegebracht	Gedragscode is inzetbaar
Lijst erkende belangen Te overtreden verboden	**3. Kan schade NIET worden beperkt en er geldt een belang?**	*Per soort inzicht in mogelijkheden op basis van noodzaak*
Soort staat in Bijlage 2 op beperken of provinciale vrijstelling geldt*	3a. MAG beperken en is dit mogelijk?	Vrijstelling of gedragscode is inzetbaar
Uitwerking voor betreffende soort in gedragscode H4 of H6	3b. Voorkomen en beperken is NIET mogelijk	Project aanpassen of aanvragen ontheffing of ontheffing via omgevingsvergunning
Lijst erkende belangen	**4. Kan schade NIET worden beperkt en er geldt GEEN belang?**	*Per soort inzicht in mogelijkheden zonder noodzaak*
Soort staat in Bijlage 2 op beperken of provinciale vrijstelling geldt *	4a. Overtreden is mogelijk	Vrijstelling is inzetbaar
	4b. Overtreden is NIET mogelijk	Project is niet uitvoerbaar en/of project aanpassen

[7] * Check de provinciale vrijstelling of deze ook voor het te overtreden verbod geldt

Doorloop per soort het voorgaande afwegingsschema en zet de uitkomsten in onderstaande tabel. De mogelijkheden per soort aankruisen en de meest passende mogelijkheid kiezen. Zie ook de voorbeelden op de volgende pagina

Project/activiteit		…				
		I.	**II.**	**III.**	**IV.**	**V.**
Soortnaam		…	…	…	…	…
Mogelijkheden						
1.	VOORKOMEN					
1a.	MOET schade worden voorkomen o.b.v. gedragscode					
1b.	KAN schade worden voorkomen o.b.v. projectkeuze					
2.	BEPERKEN					
2a.	Geplande schade MAG worden toegebracht					
2b.	Geplande schade mag NIET worden toegebracht					
3.	Project met belang, schade is NIET te BEPERKEN					
3a.	MAG beperken en is dit mogelijk?					
3b.	Voorkomen en beperken is NIET mogelijk					
4.	Project zonder belang, schade is NIET te BEPERKEN					
4a.	Overtreden verboden is mogelijk					
4b.	Voorkomen en beperken van schade is niet mogelijk					
KEUZE						

VOORBEELD Bestendig Beheer of Onderhoud

Betreft het snoeien van dood hout uit volwassen laanbomen langs een wijkontsluitingsweg in een stad in Zuid-Holland in verband met verkeersveiligheid. Uit een inventarisatie blijkt dat de volgende soorten voorkomen:

- Veldmuizen hebben een leefgebied in de berm onder de bomen.
- Een eekhoorn heeft een nest (winterrust) in 1 van de bomen haalt ook voedsel uit deze bomen.
- Watervleermuizen hebben een kraamkamer in 1 van de bomen.

Er is sprake van noodzaak omdat vallend dood hout de verkeersveiligheid in gevaar brengt (verkeersveiligheid is een erkend belang voor deze soorten). Dit snoeien wordt jaarlijks herhaald (regulier onderhoud).

De mogelijkheden zijn per soort verkend (lichtgroen) en afgewogen en vervolgens is een keuze (donkergroen) gemaakt voor het in te zetten instrument, zie de ingevulde tabel.

	Project/activiteit	Snoeien van laanbomen i.v.m. verkeersveiligheid				
		I.	**II.**	**III.**	**IV.**	**V.**
	Soortnaam	Veldmuis	Eekhoorn	Water-vleermuis	…	…
Mogelijkheden						
1.	VOORKOMEN					
1a.	MOET schade worden voorkomen o.b.v. gedragscode	Mogelijk		Mogelijk		
1b.	KAN schade worden voorkomen o.b.v. projectkeuze	Mogelijk	Mogelijk			
2.	BEPERKEN					
2a.	Geplande schade MAG worden toegebracht	Mogelijk				
2b.	Geplande schade mag NIET worden toegebracht					
3.	Project met belang, schade is NIET te BEPERKEN					
3a.	MAG beperken en is dit mogelijk?	Mogelijk	Mogelijk			
3b.	Voorkomen en beperken is NIET mogelijk					

	Project/activiteit	Snoeien van laanbomen i.v.m. verkeersveiligheid				
		I.	**II.**	**III.**	**IV.**	**V.**
	Soortnaam	Veldmuis	Eekhoorn	Water-vleermuis	…	…
4.	Project zonder belang, schade is NIET te BEPERKEN					
4a.	Overtreden verboden is mogelijk	Mogelijk				
4b.	Voorkomen en beperken van schade is niet mogelijk					
	KEUZE	**Vrijstelling**	**Gedrags-code, A-maatregel**	**Gedrags-code, A-maatregel**		

Bij de **veldmuis** is het lastig om overtreding van de verboden te voorkomen. Op basis van de provinciale vrijstelling kiezen voor schade beperken en dit in een ecologisch werkprotocol uitwerken: bijvoorbeeld door de hoogwerker alleen vanaf de verharding te werken en niet in de bermen met materieel te werken.

Voor de **eekhoorn** kan schade worden voorkomen. Maatregel A uit § 6.4.4 van de gedragscode wordt ingezet: 'Dit betekent dat essentiële onderdelen van het leefgebied worden gemarkeerd en worden ontzien. Dit betreft bomen met eekhoornnesten en voedselbomen. Verstoring wordt voorkomen door de boom met het nest te ontzien werken en alleen vanaf de grond bij deze boom te werken'. Dit in het ecologisch werkprotocol verder uitwerken.

Ook bij de **watervleermuis** kan schade worden voorkomen. Maatregel A uit § 6.4.3 van de gedragscode wordt ingezet. Dit betekent dat de boom met het kraamverblijf en bomen met geschikte holtes of spleten voor vleermuizen worden gemarkeerd en ontzien. Deze bomen worden gesnoeid vanaf de grond en/of met elektrisch gereedschap waarbij zover mogelijk van de opening in de boom wordt weggebleven.

VOORBEELD Ruimtelijke Ontwikkeling of Inrichting

Betreft het vellen van een rij volwassen laanbomen langs beide zijden van een wijkontsluitingsweg in een stad in Zuid-Holland in verband met een verbreding van de weg tot een hoofdontsluitingsweg van de stad. De bermen worden daarbij ook 'verlegd'. Uit een inventarisatie blijkt dat de volgende soorten voorkomen:

- Veldmuizen hebben een leefgebied in de berm onder de bomen.
- Een eekhoorn heeft een nest (winterrust en kraamverblijf) in 1 van de bomen haalt ook voedsel uit deze bomen.
- Watervleermuizen hebben een kraamkamer in 1 van de bomen.

Er is sprake van noodzaak vanuit groot maatschappelijk belang (economisch en sociaal).

De mogelijkheden zijn per soort verkend (lichtgroen) en afgewogen en vervolgens is een keuze (donkergroen) gemaakt voor het in te zetten instrument, zie de ingevulde tabel.

	Project/activiteit	Vellen van laanbomen i.v.m. opwaardering en verbreding weg				
		I.	**II.**	**III.**	**IV.**	**V.**
	Soortnaam	Veldmuis	Eekhoorn	Water-vleermuis	…	…
Mogelijkheden						
1.	VOORKOMEN					
1a.	MOET schade worden voorkomen o.b.v. gedragscode					
1b.	KAN schade worden voorkomen o.b.v. projectkeuze					
2.	BEPERKEN					
2a.	Geplande schade MAG worden toegebracht					
2b.	Geplande schade mag NIET worden toegebracht					
3.	Project met belang, schade is NIET te BEPERKEN					
3a.	MAG beperken en is dit mogelijk?	Mogelijk				
3b.	Voorkomen en beperken is NIET mogelijk		Mogelijk	Mogelijk		
4.	Project zonder belang, schade is NIET te BEPERKEN					
4a.	Overtreden verboden is mogelijk	Mogelijk				
4b.	Voorkomen en beperken van schade is niet mogelijk					
	KEUZE	**Vrijstelling**	**Of project aanpassen of ontheffing**	**Of project aanpassen of ontheffing**		

Bij de **veldmuis** is het niet mogelijk om overtreding van de verboden te voorkomen, de berm wordt verwijderd. Op basis van de vrijstelling is schade toebrengen mogelijk, dit in het ecologisch protocol uitwerken.

Voor de **eekhoorn** en **watervleermuis** kan toebrengen van schade niet worden voorkomen, de bomen moet worden geveld. Dit kan juridisch alleen worden opgelost door of het ontwerp aan te passen zodat de boom en de functionaliteit van de verblijven behouden blijven of een ontheffing aan te vragen met daarbij de noodzaak te onderbouwen en alternatieve verblijven voorafgaand aan de kap te realiseren.

Bij aanpassing van het project is het wellicht wel mogelijk om de gedragscode in te zetten en daarmee zorgvuldig te handelen. Bijvoorbeeld door het plan te herzien en 1 rij bomen te behouden (met aanwezige verblijven) en de weg eenzijdig te verbreden. Dit is uitvoerbaar op basis van de gedragscode.